

HERMANN RÓBERT

GÖRGEI ARTÚR A LAJTÁNÁL, 1848. OKTÓBER 7.–NOVEMBER 1.

Roth és Philippovich cs. kir. vezérőrnagyok hadteste (összesen 7553 fő 12 ágyúval) 1848. október 7-én reggel a Sió bal partján, az Ozorával átellenben fekvő síkon letette a fegyvert a Csapó Vilmos őrnagy vezette, Tolna megyei nemzetőrök és népfelkelők előtt. A fegyverletétel aktusa már megkezdődött, amikor a helyszínre érkezett a Roth és Philippovich elleni hadműveletekkel megbízott Perczel Mór ezredes és a korábban Ercsi térségében gyülekező V. magyar hadoszlop immáron Perczel alá rendelt vezére, Görgei Artúr ezredes. Az általuk vezetett, szabadcsapatokból és önkéntes mozgó nemzetőrökből álló sereg is tanúja volt tehát a fegyverletételnek, ám a parancsnokságot átvevő s Rothékkal a további feltételekben megegyező Perczel Mór ezredes azt már képtelen volt megakadályozni, hogy a nemzetőrök és népfelkelők szét ne hordják a foglyul ejtett horvát sereg lőfegyvereinek többségét.¹

Az ozorai (pontosabban Ozorával átellenben történt) fegyverletétel két szempontból is fontos volt az önvédelmi harc történetében. Rothék fegyverletételével egyrészt sikerült a Dunántúl keleti részét immár megtisztítani a horvát inváziós seregtől, másrészt bebizonyosodott, hogy a frissen szervezett magyar hadsereg megfelelő vezetés mellett nemcsak visszaverni tudja az ellenséget (mint szeptember 29-én Pákozdnál), hanem képes döntő vereséget is mérni rá. A győzelem híre október 8-án egyszerre érkezett Pestre az október 6-i bécsi forradalom és Kanizsa felszabadításának hírével. Másnap immáron az is világossá lett, hogy Jellačić főserége, amely eddig Moson és Magyaróvár környékén táborozott, elhagyni készül az országot. Ez azt jelentette, hogy immáron az egész Dunántúlt sikerült megtisztítani a horvát erőktől, s a magyar feldunai hadtest támadóként léphet fel a horvát erők ellenében.

Roth seregének fegyverletételével az V. magyar hadoszlop csapatai visszacsatlakozhattak a magyar fősereghez, s támogathatták annak támadó hadműveleteit. A Batthyány Lajos ügyvezető miniszterelnököt immáron véglegesen helyettesítő Országos Honvédelmi Bizottmány (a továbbiakban OHB) már jóval a hír vétele előtt bizonyosnak tekintette a Roth elleni hadművelet sikerét:² október 6-án délután arról is döntött, hogy Roth elfogatása után Perczel és Görgei ezredesek milyen újabb megbízatást kapjanak.

Ennek az intézkedésnek eleinte csak az — események által később igazolt — optimizmus lehet a magyarázata. Másnap, október 7-én azonban az OHB előtt világossá vált, hogy

1 Az ozorai győzelemre ld. *Bodnár István*: Szabadságharcunk ozorai diadala. Szekszárd, 1937.; *Varga János*: Népfelkelő és gerillaharcok Jellasics ellen 1848 őszén. Bp. 1953. 155–203.; *Horváth Árpád*: A Tolna megyei 1848-as szabadságharcosok nyomában. In: Tanulmányok Tolna megye történetéhez. I. Szekszárd, 1968. 121–126.; *Görgey István*: 1848 júniusától novemberéig. Okmánytár. Szerk. *Katona Tamás*. Bp. 1980. (a továbbiakban: *Görgey I.–Katona T.*); *Görgey Artúr*: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben. Szerk.: *Katona Tamás*. Bp. 1988. I. 166–183.

2 Ld. erre Pázmándy Dénes okt. 3-i és 6-i leveleit Csány Lászlóhoz. Közli: Kossuth Lajos összes munkái, XIII. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I. Szerk.: *Barta István*. Bp. 1952. (a továbbiakban: KLÓM XIII.) 83., 99–100.

Perczelt és Görgeit nem lehet hosszú ideig egymás mellett alkalmazni. Ezen a napon ugyanis Görgei két levele megérkezett Pestre, s ezekben az ifjú őrnagy nem a legszívélyesebb hangon nyilatkozott jelenlegi parancsnokáról, Perczel Mórról. Görgei elégedetlenségének oka részben a kettős irányítási rendszerben rejlett. A dunántúli magyar csapatokkal ugyanis nemcsak a feldunai hadtest főparancsnoka, Móga János altábornagy, hanem az OHB is diszponált, s ezek az intézkedések Görgeivel kapcsolatban némileg keresztelték egymást. Móga ugyanis még október 3-án Perczel alá rendelte Görgei csapatait. Az OHB erről az intézkedésről október 4-én már tudott, másnap mégis arra utasította Görgeit, „hogy Roth tábornok vezérlete alatti csapatok megsemmisítése után figyelmét Baranya megyére irányozza”, és az onnan a hírek szerint betörni készülő szerb csapatokat verje vissza. Görgei október 6-án Dégen írott válaszában közölte az OHB-val, hogy a parancsnokságot már október 3-án átadta Perczelnek, s így a Roth elleni hadjárat eredményéért nem vállalhat felelősséget, „jól tudván, hogy másnak hibáírt kérdőre vonni valakit a legnagyobb igazságtalanság”. S ha ez a célzás nem lett volna elég egyértelmű, Görgei gondoskodott arról, hogy az legyen, megjegyezvén, „hogy egy jó hadvezérhöz a szónoklati tehetségen meg tiszta akaraton kívül egy kis jártasság is kívántatik a hadi tudományok úgy elméleti, mint *gyakorlati* részeiben”.³

A már október 6-án tervezett, de csak október 7-én kiadott intézkedés lényege az volt, hogy Roth megsemmisítése után Perczel a parancsnoksága alatti csapatokkal a feldunai hadtest után siet, Görgei pedig „fel fog vitetni Komáromba, ott mintegy 4000 emberrel és egy divízió huszár- és 12 ágyúval átmegy a Dunán és fog menni Nyitrába, és a tót vidékeken fog őrködni, részint a Morvaországból talán bejövő hadak ellen, részint a tót lázadást csírájában elfojtja”. E sereg magvát Görgei korábbi csapatainak 1200 válogatott gyalogosa és minél több ágyúja meg huszársága alkotta volna, amelyeket gőzhajón kellett volna Komáromig szállítani. Az utasítás szerint Perczelnek „nem annyira számra sok csapataira, mint személyes jelenlétére van szükség a főtáborban”. Az utasítást az az aggodalom is magyarázta, hogy október 7-én még attól lehetett tartani, miszerint Jellačić Pozsonynál átkel a Dunán, s a bal parton próbálkozik újabb támadással. Mindebből kiderült, hogy az OHB tagjai alkalmasabbnak tartották Görgeit egy önálló csapattest vezetésére, mint Perczelt. Nem véletlenül szerepelt a Görgei levelére írott válaszban a kitétel, hogy az OHB ugyan „legkevésbé sem kételkedik Perczel ezredes úrnak ügyességén, mégis megvárja” Görgeitől, hogy Perczelt „nemcsak rendeleteinek vakoni végrehajtásával, hanem hadvezetés iránti intézkedéseiben gyakorlati téren vett tapasztalatainál fogva segítse és előmozdítsa”. S ugyanezen a napon az OHB egyik tagja, Madarász László magánlevélben fejezte ki sajnálkozását Görgeinek amiatt, hogy Móga vagy más tudatosan Perczel alá rendelte Görgeit, s hozzátette: „Nekem, barátom, az a nézetem, hogy mind Perczel Móric, mind Te önálló vezéreink lesztek, és ha Isten éltet, rövid időn nektek kell lenni fővezéreinknek itt s amott táborunkon.” (Madarász már október 5-én így írt Görgeinek: „Te már nekem fővezérem vagy, — és csak egypár nap még, és a Hon hálája épp úgy érezend, mint egy magános polgár- s honfitársod”). S hogy Görgei neheztelése minél messzebb szálljon, az OHB még ezen a napon kinevezte őt ezredessé is.⁴

Madarász október 7-i levelében feltűnő az a kitétel, hogy szerinte Móga „kikeresve érinté” Görgei önálló vezérletével, tehát hogy a Perczelnek történő alárendeléssel hátsó szándékai is voltak. Perczel 1848. szeptember 28-i fellépése a sukorói haditanácson ugyanis nemcsak hogy nem lehetett Móga ínyére, hanem a volt cs. kir. tisztak jelentős részének lemondásával, s így a sereg felbomlásával fenyegetett. A pákozdi ütközetet követően ugyan rendeződött viszonyuk, hiszen Móga gratulált Perczelnek két testvére, Perczel Mik-

3 Görgei Perczel alá rendelésére ld. *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 284–286. Az OHB okt. 5-i rendelete Görgeihez uo. 300. Görgei okt. 6-i válasza uo. 315., *Görgey A.*: i. m. I. 176.

4 Az OHB Görgeivel és Perczellel kapcsolatos intézkedésére ld. KLÓM XIII. 99–100. 102–103.; *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 318–319. Madarász október 5-i és 7-i leveleit ld. uo. 301. és 321., továbbá *V. Waldapfel Eszter*: A forradalom és szabadságharc levelestára. II. Bp. 1952. 144., 175.

lós és Sándor szerepléséhez a csatában, Perczel pedig Pázmándy Déneshez írott levelében úgy nyilatkozott, hogy Móga iránt egyre nő a bizalma. Ugyanakkor amint a Jellačić elleni hadműveletek újra megkezdődtek, Móga sietett Perczelt eltávolítani a feldunai hadtest főoszlopától, s Görgei fölé rendelni, noha tudta, hogy Perczelnek nincs katonai képzettsége, Görgei viszont évekig szolgált a cs. kir. hadseregben. Perczel újabb megbízatása már csak azért is feltűnhetett az OHB-nek, mert Görgei már a pákozdi ütközet előtt, majd a Jellačić-csal kötött fegyverszünet után többször is komolyan bírálta Móga hadvezetési módszerét. Az október 7-én Görgeinek adott utasítás Perczelre vonatkozó passzusából pedig úgy látszik, hogy az OHB éppen a sukorói haditanács tapasztalatai alapján továbbra is fontosnak ítélte Perczel valamifajta „politikai ellenőrködését” a feldunai hadseregben.⁵

Az október 7-én született döntésekben figyelemreméltó az a tény is, hogy azok Kossuth közreműködése nélkül születtek. A Görgeinek szóló utasítást Nyáry Pál fogalmazta, s rajta kívül Madarász László és Sembery Imre írták alá. Görgei ezredesi kinevezésén Madarász és Sembery kézjegyén kívül szerepelt Pázmándy Dénesnek, a képviselőház elnökének, és Pálffy Jánosnak, a képviselőház alelnökének aláírása is; az ezredesi kinevezést az Országos Nemzetőrségi Haditanáccsal tudatósított átiraton pedig Madarász és gróf Esterházy Mihály aláírása olvasható.⁶

Az október 7-én Görgeinek adott rendeletet Pázmándy Dénes még aznap megküldte a feldunai hadtest mellett működő teljhatalmú országos biztosnak, Csány Lászlónak. Csány ezt az értesítést október 8-án kapta, s ekkor érkezett meg Zlinszky István Fejér megyei alispán jelentése is az ozorai fegyverletételről. Csány, aki ekkor már arról is tudott, hogy Jellačić seregével az osztrák határ felé indult, s csupán annak egy részét küldte Sopron megye felé, úgy vélte, hogy az OHB Görgeinek és Perczelnek küldött utasítását már túlhaladta az idő, ezért kikérte róla Móga és a vezérkari főnök, Kollmann őrnagy véleményét. Mógák úgy vélték: a bécsi események után már nem kell attól tartani, hogy Jellačić a Duna bal partján kísérelne meg újabb támadást, s ezért Görgei csapatainak Komáromon át Nyitra megyébe irányítására nincs szükség. Móga ezért október 8-án Csány útján Veszprémen és Pápán át Sopron felé, Féltorony és Szentpéter környékére rendelte Perczelt, hogy Jellačić mellékoszlopának elfogásában segítkezzen, majd október 10-én úgy intézkedett, hogy Perczel és Görgei csapatai Miklósfalvánál csatlakozzanak a feldunai hadtest táborához. Az október 8-án Perczelnek küldött utasításról értesítette Kossuthot is.⁷

Móga értesítésének vétele után Kossuth — akit október 8-án a képviselőház az OHB elnökévé választott — október 9-én magához rendelte Görgeit, „hogy azon eszmének kivitele iránt, mely bennünket jelenleg foglalkoztat, Önnel személyesen értekezessünk”. A le-

5 Perczel szerepe a sukorói haditanácson: *Görgei I.–Katona T.*: i. m. 80–82.; *Perczel Miklós*: *Naplóm az emigrációból*. [I.] Szerk. *Závodszy Géza*. Bp. 1977. 60–61. *Varga J.*: i. m. 129–132. *Lengyel Tamás*: *Ludvigh János feljegyzései a magyar szabadságharcról*. Történetírás, 1938. 137–138. Móga gratulációja: *Horváth Á.*: i. m. 120. Perczel nyilatkozata Mógáról: *KLÖM XIII.* 70. Görgei Mógáról: *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 178., 227–230., 252.

6 Az okt. 7-i utasítást ld. *KLÖM XIII.* 102–103. (a fogalmazvány alapján) és *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 318–319. (az eredeti tisztázat alapján). Az OHB átirata az Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz: *Magyar Országos Levéltár* (a továbbiakban: MOL) H 92. Az Országos Nemzetőrségi Haditanács általános iratai (a továbbiakban: ONÖHt) No. 4943. Az ezredesi kinevezést ld. MOL P 295. A Görgey család levéltára. *Görgey Artúr gyűjtemény* (a továbbiakban: *Görgey lt.*) b/14. fasc. No. 9.

7 Az okt. 7-i rendelet Csányak küldésére ld. *KLÖM XIII.* 103., 119. A másolatot ld. MOL H 103. Csány László kormánybiztos iratai. Komáromban lefoglalt iratok (a továbbiakban: Csány-ir., KLI) No. 460. Zlinszky tudósítása uo. No. 458. Csány véleményére ld. okt. 8-i levelét, közli *KLÖM XIII.* 135. A Perczelnek adott utasítást ld. MOL Csány-ir. KLI No. 465. Móga okt. 10-i véleményére ld. Vidos Józsefhez intézett utasítását, MOL P 701. A Vidos-család iratai. 10. csomó. 1848-as iratok, dátum szerint (a továbbiakban: d. sz.). Pázmándy Dénes okt. 11-i jelentése szerint Móga elsősorban Görgei ügyüire és lovasságára számított. Német fordításban közli *Friedrich Walter*: *Magyarische Rebellenbriefe*. Aemliche und Privat-Correspondenzen der magyarischen Rebellenregierung, ihrer Führer und Anhänger. München, 1964. 90.

vél végére Kossuth sajátkezűleg a következőket írta: „Siessen Ön *maga* a lehető leggyorsabban velünk érkeezni.” Görgei, miután október 10-én egy fél ágyúüteget útnak indított Nagykanizsára, október 11-én Budapestre sietett, s innen utasította Kőkényessy Szaniszlót, a tiszáninneri önkéntes mozgó nemzetőrzászlóalj parancsnokát, hogy alakulatával Baján át induljon a verbászi magyar táborba.

Görgei Pesten átadta az OHB két tagjának, Madarász Lászlónak és Sembery Imrének a kivégzett gróf Zichy Ödön kálozdi tiszttartójától nyugta ellenében átvett briliáns berakású aranygombokat és más ékszereket, majd a délután folyamán Lázár György ezredessel együtt felkereste Kossuthot. Kossuth elmondta: úgy véli, itt az ideje, hogy a feldunai hadtest több honvéd törzstiszjtét tábormokká léptessék elő, mert ez az egyetlen biztosíték arra, hogy Móga, Teleky és Holtsche tábormokok minden pillanatban várható leköszönése vagy nyugdíjaztatása esetén a vezéri pálcá megbízható kezekbe jusson. Lázár György ezredes, aki Móga veje volt, tiltakozott a javaslat ellen, mondván, hogy egy ilyen lépés elkedvetlenülíthetné a soreszredi tisztikart és katonaságot. Görgei — emlékiratai szerint — a törvényesség betartásának szükségességére hívta fel Kossuth figyelmét, s azt javasolta, hogy a volt cs. kir. sorjalyog- és huszárezredek jelenlegi parancsnokait kellene előléptetni: „Vagy elfogadják ezeket a kedvezéseket, és akkor ezredükkel együtt meg vannak nyerve, vagy nem fogadják el, és akkor el velük. Ha az ország alkotmányát egyáltalán fegyveres erővel kell föntartani, az csak emódon történhetik.” Kossuth ezek után személyi javaslatokat kért, amelyeket Lázár tett meg, majd távozott. Görgei is követni akarta, de Kossuth tartóztatta.

Görgei emlékirata szerint Kossuth elmondta neki, hogy attól tart, Móga és környezete nem megbízható. A feldunai hadtest mellett működő teljhatalmú országos biztos, Csány László és a többi kormánybiztos jelentéseiben azonban semmi olyan tény nem fordult elő, amely ezt a bizalmatlanságot igazolta volna, ezért Kossuth elhatározta, hogy egy „megbízható és hozzáértő ember” közvetlen tapasztalatai alapján dönti el, számítani lehet-e Mógára és környezetére. Ezért azzal bízta meg Görgeit, hogy haladéktalanul utazzon a feldunai hadtest főhadiszállására, ott álljon Móga rendelkezésére, puhatolja ki a fővezérség szellemét, „s a netaláni áruól szándék legkisebb jelét is” azonnal leplezze le. Görgei elfogadta a megbízatást. Kossuth emellett azt is megígérte: kiállítja Görgei tábormoki kinevezését, „hogy — Görgei emlékiratának szavaival — eleve föl legyen hatalmazva szükség esetén a hadsereg feletti vezényletet a táborunkban Mógán kívül még jelen lévő többi cs. kir. tábormok mellözésével, legott átvenni”. A kinevezési okmányt Kossuthon kívül Madarász László írta alá, de nem adták át Görgeinek, hanem néhány nap múlva elküldték az október 8-án a táborba küldött Pázmándy Dénesnek.⁸

Görgei feltűnően gyors karrierjét nem magyarázhatjuk csupán az ifjú honvédtiszt eddigi katonai teljesítményével. Ómagyi kinevezése után kevesebb mint másfél hónappal megszületett a tábormoki kinevezése, s közben egy rangot (az alezredesit) át is ugrott. A Görge-

8 Kossuth levelét közli *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 334. és KLÖM XV. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. Szerk.: *Barta István*. Bp. 1955. 863–864. A levélből úgy tűnik, hogy Móga okt. 8-án még nem tartott igényt Görgei csapataira. Görgei okt. 10–11-i intézkedéseire ld. *MOL Görgey lt.* 36. cs. b/8. fasc. A Zichy-gyémántok átvételi elismervényét másolat alapján ld. *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 344., a Madarász és Sembery által aláírt eredetit ld. *MOL H* 147. Vegyes iratok. 10. doboz. Tiszáninneri nemzetőr kerület. No. 2. Felszerelési raktár naplója. Madarász később úgy emlékezett, hogy a gyémántokat Kossuth vette át. Ld. Madarász Józsefhez írott, 1871. június 18.–július 10. közötti és 1878. május 15-i leveleit. *MOL R* 131. Madarász József iratai, 1. csomó 3. tétel. d. sz. és *Madarász József*: Emlékirataim 1831–1881. Bp. 1883. 488. Görgei és Lázár Kossuthnál: *Görgei A.*: i. m. I. 189–193. és *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 114–115. (Görgey István szerint bátyja nem fogadta el a titkos megbízatást.) Lázár György nem említi ezt a találkoztót haditörvénszéki vallomásaiban. Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) Abszolutizmuskori iratok. Militár und Politische Central Commission, Untersuchungs Commission. 164. doboz. 1849. 5/10. A kinevezést reprodukcióban közli A magyar nemzet története. Szerk.: *Szilágyi Sándor*. X. Bp. 1898. 154–155. között, nyomtatásban *Hermann Róbert*: Kiadatlan Kossuth- és OHB-iratok 1848-ból. Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban: HK), 1989. 2. 226. (a továbbiakban: *Hermann R.*: Kossuth-ir.) Az okmány Pázmándyhoz küldésére ld. KLÖM XIII. 256., 290.

ivel egy időben őrnaggyá kinevezett Ivánka Imre csak október 16-án, Kosztolányi Mór csak 1849. január végén, Máriássy János pedig csupán 1849. április 1-jén kapta meg ezredesi kinevezését, holott pl. Ivánka és Kosztolányi 1848. szeptember folyamán jelentősebb szervezési eredményeket produkáltak, mint Görgei, s Ivánka csapatai mind Pákozdnál, mind Jellačić üldözése folyamán igencsak kitettek magukért.

Szemere Bertalan, az OHB tagja — meglehetősen elfogult Görgei-jellemrajzában — úgy véli: Görgei ezredesi kinevezését Zichy Ódön kivégeztetésének köszönhetette, mert ezzel nyerte meg Kossuth bizalmát. Szemere szerint Görgei 1848. november 1-i fővezéri kineveztetése után is értetlenkedett a közvélemény egy része: „Mert az ozorai győzelem a Perczel neve alatt kerengvén, Görgei addigi tetteinek emléke a nemzet előtt mindössze is egy magános akasztófából állott — Csepel szigetén.” Az október elején a délvidéki táborból Budapestre visszatért Mészáros Lázár emlékirata szerint Zichy kivégzése és az ozorai győzelem Görgeit „nagyon identifikálta a forradalommal, és ezen és más dolgok igen nagy bizalmat keltettek föl iránta”. Pálffy János Görgei-jellemrajza szerint Görgei Kossuth teremtménye volt, s hasonlóan nyilatkozott maga Kossuth is a híres-hírhedt vidini levélben: „Görgeyt felemeltem a porból, hogy magának dicsőséget, hazájának szabadságot szerezzen.” A szintén OHB-tag Jósika Miklós Görgei-jellemrajzában tagadta, hogy Görgei Zichy kivégeztetésével nyerte volna meg magának Kossuthot.⁹

Tény, hogy a közvélemény 1848. október közepéig nem sokat hallhatott vagy olvashatott Görgeiről. Az utólagos visszaemlékezésekkel szemben azonban nem Zichy kivégeztetése tette ismertté Görgei nevét. Erről mind a korabeli sajtó, mind a napló- és levéltanyag vizsgálata meggyőzhet bennünket. A Közlöny Zichy Ódönre vonatkozó adataiban elő sem fordul Görgei neve. Ugyanezt állapíthatjuk meg a Pesti Hírlap és a Kossuth Hírlapja idevonatkozó tudósításairól is. A Marczius Tizenötödike — bár gyakran idézte Zichy felakasztásának példáját — csupán egyetlen egyszer említette ezzel kapcsolatban Görgei nevét. Az általunk ismert naplók közül öt, a magánlevelek közül hét említi Zichy kivégeztetését. A levelek közül csak egy, a naplók közül viszont három ír Görgei szerepéről ezzel kapcsolatban, ám e naplók közül kettőnél gyanítható, egynél bizonyítható az utólagos betoldás.¹⁰

Az ozorai győzelemre vonatkozó tudósításokban sem a Pesti Hírlapban, sem a Kossuth Hírlapjában nem fordul elő Görgei neve (leszámítva a Közlönyből átvett két Perczel-jelentést). A Pesti Hírlap csupán az október 8-án megjelent vezércikkben utal általános formában a Mőga, Perczel és Görgei alatti csapatok vitézségére. A Marczius Tizenötödike október 9-i vezércikkében „huszonnégy fontos Éljent” kiált Perczelnek és Görgeinek, „kik újonnan felnyíló históriánkban az első lapon fognak feltűnni”. (Itt Csapó neve marad említ-

9 Ivánka, Kosztolányi és Máriássy pályafutására ld. *Bona Gábor*: Tábormokok és törzsisztek a szabadságharcban 1848–49. 2. bőv. kiad. Bp. 1987. 183., 208. és 232. A véleményekre ld. *Szemere Bertalan*: Politikai jellemrajzok. Okmánytár. Szerk.: *Hermann Róbert, Pelyach István*. Bp. 1990. 144–145.; *Mészáros Lázár* emlékiratai. Az eredeti kéziratokból közrebocsátja *Szokoly Viktor*. I. Pest, 1867. 216.; *Pálffy János*: Magyarországi és erdélyi urak. Szerk.: *Szabó T. Attila*. Kolozsvár, 1939. 172.; *Kossuth Lajos*: Írások és beszédek 1848–1849-ből. Szerk. *Katona Tamás*. Bp. 1987. 508.; [*Jósika Miklós*.] *Zur Geschichte des ungarischen Freiheitskampfes*. I. Leipzig, 1851. 157.

10 A hivatkozott tudósításokat ld. *Közlöny*, 1848. okt. 9. 10.; *Pesti Hírlap*, 1848. okt. 3. 4.; *Kossuth Hírlapja*, 1848. okt. 3. 4., 7. (Görgei neve először Boross Mihály nov. 3-án megjelent cikkében fordul elő); *Marczius Tizenötödike*, 1848. okt. 3. (Görgei nevének említésével), 7., 11., 19. A leveleket ld. *V. Waldapfel E.*: i. m. II. 153., 166–167., 182. és 233., IV. Bp. 1965. 494.; *Madách Imre* összes levelei. Szerk.: *Staud Géza*. I. Bp. 1942. 163. (Görgei nevének említésével). A naplók: *Hunyfalvy Pál*: *Napló 1848–1849*. Szerk.: *Urbán Aladár*. Bp. 1986. 89.; *Szűcs Miklós* naplója 1839–1849. Szerk.: *Kilián István*. Miskolc, 1981. 255. Utólagos betoldással: *Csorba Károly* naplója. HL. Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc iratai 51/38. Utólagos betoldás lehetőségével: *Búsbach Péter*: *Egy viharos emberöltő*. I. Bp. 1898. 76.; *Mezősy László*: *Ezemyolcszánegyvennyolcadiki levelek*. Szerk.: *Szőcs Sebestyén*. Bp. 1976. 15.

tetlenül.)¹¹ A Közlöny hivatalos tudósításaiban már jóval többször találkozhatunk Görgei névvel. Az október 8-i számban, az október 6-i országgyűlési tudósításban nemcsak Perczel október 5-i jelentését olvashatták az érdeklődők Roth utóvédjének fegyverletételéről, s benne Görgei szerepéről, hanem Balogh János képviselő méltató szavait is: „Mind Görgei, mind Perczel Mór őrnagyok oly jó katonák, s jövőre a hazának oly jó vezérei lehetnek, hogy reájuk a haza büszke leend.” A képviselőház október 8-i ülésének jegyzőkönyvét közlő október 10-i számban olvasható Pázmány Dénes értékelése az előző napi ozorai diadalról: „Ezen örvendetes eredményt Perczel Mór ezredes úrnak (éljenzés) és Görgei (éljenzés) eddigi őrnagy úrnak lehet köszönni, ki tegnap délután, mielőtt e hírt vettük, a választmány [az OHB — H. R.] által ezredessé neveztetett ki.” Pázmány további szavai szerint Perczel és Görgei újabb feladatát közölni most még korai lenne. A képviselőház és a felsőház október 9-i üléséről tudósító jegyzőkönyv — éppen Görgei feladatát illetően — némileg ellentmond egymásnak. A felsőházban Perényi Zsigmond azt közölte, hogy Görgei feladata a Dunán átkelni, s biztosítani a bal partot Jellačić újabb támadása ellen; ugyanakkor Pázmány a képviselőházzal azt közölte Perczel és Görgei újabb feladatáról, „hogy Jellačić elébe menjenek, minthogy a Bécsben történtek után Jellačić nem Bécs felé, hanem Sopron felé készül kimenni a hazából...” Perényi tehát az OHB október 7-i, míg Pázmány már Móra október 8-i utasítását ismertette beszédében.

Az október 12-i Közlönyben jelent meg Görgei ezredesi kinevezése (október 9-i dátummal), s a másnapi szám közölte a képviselőház október 11-i ülésének jegyzőkönyvét. Ennek egyik tárgya az ozorai győzelmet illető határozat volt, amelyet Madarász terjesztett elő. Egy képviselő ezzel kapcsolatban megjegyezte: „Úgy tartom, hogy Perczel Mór és Görgei a hadsereget együtt vezérelték, tehát a határozatban mindenikről említést kellene tenni.” Madarász válasza szerint nemcsak Perczel, „hanem mindazon egyének, kiket Perczel jelentésében megnevezett, meg vannak nevezve”. Záborszky Alajos szerint be kell várni Perczel részletes jelentését, „hogy a név szerinti megemlékezés is megtörténhessék”, és így hozzá kellene tenni a határozathoz az „elvárván neveiket” kitételét. Egy másik képviselő megint ragaszkodott a név szerinti felsoroláshoz. Végül az elnöklő Pálffy János arra figyelmeztette a képviselőket, hogy a pákozdi győzelemmel kapcsolatos határozatból is először több, magát kitüntetett személy neve kimaradt, „s ez a seregben rossz vért okozott”. Ezért tehát Perczelnek előbb be kellene adnia részletes jelentését, „hogy azután, ha szükséges, a Ház anyagilag is intézkedhessék”. A képviselőház ilyen értelmű kiegészítéssel fogadta el a határozatot, amelyet az OHB a Közlöny október 14-i számában Perczel október 7-i hadijelentésével együtt tett közzé. Perczel hadijelentésének érdekessége, hogy Görgeit csak egy neki adott utasítása kapcsán említi, a győzelem fő részesei között nem. A hadijelentést és a képviselőházi határozatot közlétező Kossuth ezen úgy segített, hogy a két okmány utóiratában „mindenek előtt Perczel Mór és Görgei Artúr ezredes uraknak” fejezte ki az OHB köszönetét, s mindkettőjüktől kért jelentést a magukat kitüntetettekéről. Végül a Közlöny október 16-i számában közölt október 14-i képviselőházi ülési jegyzőkönyvben volt olvasható a győzelem legfőbb részesének, Csapó Vilmos őrnagynak október 10-én, Sztankovicszky Imre Tolna megyei főispánhoz intézett jelentése, amelyben Csapó elismerő szavakkal illette Görgei működését, s amelyből kiderült, hogy Perczel már csak a fegyverletétel megkezdése után érte el Roth táborát.¹²

11 A lapszám szerint nem hivatkozott jelentések: Pesti Hírlap, 1848. okt. 11.; Kossuth Hírlapja 1848. okt. 13., 15., 19.

12 Perczel, Csapó haditudósításait ld. *Görgei I.-Katona T.*: i. m. 306–309., 322–323. és 351–354. Sztankovicszky és Csapó jelentésének közzététele után Perczel egyik katonája vitatta ezek állításait, s kijelentette: „Az ozorai győzelmes lefegyverzés közös, de a főérdem mindenesetre Perczel Móré, ki úgy intézkedett, parancsai által, hogy a lefegyverzésnek közvetlenül bekövetkeznie kellene.” Pesti Hírlap, 1848. nov. 3. Perczel pótlólag beküldött hadijelentését a magukat kitüntetettek neveivel ld. Közlöny, 1848. nov. 9. — Érdekességként megjegyzendő, hogy Hunfalvy Pál már okt. 12-én feljegyzi naplójában: „Perczel Mór csakugyan nincs egyetértésben Görgei Artúrral.” *Hunfalvy P.*: i. m. 93.

Mindez azonban még mindig nem ad választ arra a kérdésre, hogy miért Görgei kapta Kossuthtól a fent ismertetett megbízatást, azt, amelyet az OHB korábban Perczelnek szánt. A magyarázat valószínűleg kettős. Egyrészt Görgei sem Móga, sem Perczel esetében nem riadt vissza már korábban sem a szolgálati fegyelem némi megsértésétől (hiszen nyíltan bírálta Mógát, az általa kötött fegyverszünetet, s Perczel ellenében volt keresztül saját akaratát a Roth elleni hadműveletek során), s ezzel azt a határozottságot mutatta, amelyre egy ilyen megbízatás esetében szükség is volt. Másrészt Kossuth már korábban, 1848 nyarán felfigyelt Görgei kiváló szervezőképességére, s többször is úgy nyilatkozott, hogy Görgei lenne a legalkalmasabb a hadügyminiszteri poszt betöltésére. Őrnagyi kinevezése után Görgei tudósítást írt a Kossuth Hírlapjába, s nemcsak szolnoki, hanem csepel-szigeti működése folyamán is tartotta a kapcsolatot a teljhatalmú országos biztosként működő volt pénzügyminiszterrel. Kossuth jól ismerte Perczel lobbanékony, heves természetét, Görgeit viszont mind irataiból, mind személyes találkozásai alkalmával határozott, de nyugodt személyiségnek ismerhette meg. Görgeinek emellett az a szerencséje is megvolt, hogy — valószínűleg Zichy kivégeztetése és Görgei határozott hangú levelei és jelentései miatt — Kossuth távollétében is akadt egy támogatója az OHB-ban, a Perczel elvbarátjának számító Madarász László. Az ő kezét sejtethetjük Görgei gyors ezredesi kinevezésében, s egy öregkori visszaemlékezése szerint állítólag ő javasolta Görgei tábornoki kinevezését is Kossuthnak.

Görgei tehát az október 12-ére virradó éjjelen tényleges ezredesként és kinevezett tábornokként megindult a feladunai hadtest parndorfi főhadiszállására. Indulásáról az OHB kissé bonyolult módon értesítette Mógát. Móga és Csány ugyanis kérték, hogy az Országos Nemzetőrségi Haditanács által Budapestre rendelt gróf Lázár György ezredest mielőbb küldjék vissza a táborba. Kossuth ezt október 10-én meg is ígérte, azonban másnap fölöslegesnek ítélte ezt „annyival inkább, mert Görgei ezredes úr éppen útban van, kire nézve a Honvédelmi Bizottmány utasítja altábornagy urat, hogy neki kellő hatáskört nyitva, a honvédi tanácsban is részletlenül szíveskedjék.”¹³

Görgei 1848. október 13-án a reggeli órákban érkezett meg öccse, István kíséretében a parndorfi főhadiszállásra. A hadtest kormánybiztosa, Csány László már előző napra várta csapataival együtt. Az első benyomás, amely az ifjú ezredest érte, nem volt túlzottan kedvező. A 17 260 főnyi, 56 löveggel ellátott hadtest október 12-én érkezett Parndorfra. Az aznap délután tartott haditanácson a kormánybiztosoknak sikerült meggyőzniük Mógát és vezérkari főnökét, Kollmannt arról, hogy a magyar hadseregnek minél előbb át kell lépnie a Lajtát. Ugyanakkor Mógának azon érvei, hogy a hadtest jelenlegi állapotában alkalmatlan komolyabb hadműveletekre, s Jellačić és a Bécsből kiszorított Auersperg egyesített csapataival szemben nincs sok esélye a sikerre, nem maradtak egészen hatástalanok a táborban országos biztosként működő ifj. Pázmány Dénesre. A hadtest közel fele ugyanis puskaport soha nem szagolt önkéntes mozgó nemzetőrségi és ideiglenesen mozgósított nemzetőrökből állott; lovassága számban nem érte el Jellačić lovasságának felét sem; a félreguláris alakulatok tekintélyes része csupán kaszákkal volt

13 Kossuth és Görgei korábbi kapcsolatára ld. *Görgey A.*: i. m. I. 23. (*Katona Tamás* bevezető tanulmánya); *Lengyel T.*: Ludvig János i. m. Történetírás, 1938. 139. *Jókai Mór*: Emléksorok. In: *Uő.*: Elbeszélések (1850). Szerk.: *Győrffy Miklós*. 2/B. Bp. 1989. 176. A Kossuth Hírlapjába írt tudósítást ld. 1848. szept. 26. No. 75. (Szolnok, 1848. szept. 22.), fogalmazványa MOL Görgey lt. b/7. fasc., kivonatossan közli *Reizner János*: A régi Szeged I. A negyvenes évek és a forradalom napjai Szegeden. Szeged, 1884. 267. Kapcsolatukra ld. még Görgei szept. 4-i és 9-i leveleit, MOL Görgey lt. b/7. fasc., Görgei dátum nélküli, valójában szept. 13-i, a közlő által tévesen Mészáros hadügyminiszterhez frottként feltüntetett levelét közli *Steier Lajos*: Görgey és Kossuth. Bp. é. n. 26.; *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 199–201., 260. Madarász László emlékezését ld. *Madarász J.*: i. m. 488. (Igaz, ebben Madarász Görgeit őrnagyként említi s úgy emlékezik, hogy Kossuthal együtt két nyomtatott tábornoki kinevezést töltöttek ki, egyet Görgeinek, egyet Perczelnek; holott Görgei kinevezése kézzel frott, Perczel tábornoki kinevezését pedig csak október 26-án javasolta az OHB-nak Kossuth.) KLÓM XIII. 290. Csány és Kossuth Lázáról és Görgeiről: uo. 142–143., 152. és 159. Tanulmányom elkészülte után jelent meg *Urbán Aladár*: Kossuth és Görgey 1848 őszén. Századok, 1993. 37–68.

felügyelve. Ehhez járultak még a politikai megfontolások. A határ átlépése ugyanis azzal a vezéllyel járt, hogy a feldunai hadtest csapatai immáron nem csupán Jellačić seregével, hanem Auersperg cs. kir. csapataival is fegyveres összecsapásba keverednek. Ez pedig komoly morális konfliktust okozott volna a közös uralkodóra felelködött serezedi és volt cs. kir. honvédtiszteknek. Az aggodalmat ugyan sikerült némileg eloszlatni azért, hogy Móga főparancsnok levélben szólította fel Auersperget semlegességre a bekövetkező harcban, de egyáltalán nem volt biztos, hogy Auersperg ennek a kérésnek eleget is tesz majd. Görgei érkezésekor, október 13-án a hadtest már éppen elindult volna, amikor több zászlóaljparancsnok jelentette Mógának és a kormánybiztosoknak, hogy „nagyobb szerű igazgatásoknak következtében tisztjeik és többeknek nemzetőri legényei is Magyarország határait átlépni vonakodnak”. Mivel közben Bécsből olyan hírek érkeztek, hogy az osztrák *Reichstag* a magyar országgyűlés október 10-i, a határátlépést lehetővé tevő határozatát s a kormánybiztosok október 11-i, Jellačić lefegyverzését, illetve a magyar bevonulást engedélyezését kérő felhívását „meglehetősen hidegen fogadta”, a fővezér és a kormánybiztosok leállították az előnyomulást.¹⁴

A határátlépés elmaradása és Görgei megérkezése Mógának alkalmat adott arra, hogy végre megszabaduljon a Jellačić üldözését leginkább szorgalmazó Ivánka Imre alezredestől. Leváltotta őt az elővédi dandár éléről, s annak parancsnokságát Görgeire bízta. Ezzel két legyet ütött egy csapásra: eltávolította Ivánkát, akit Sopronba küldött, hogy vegye át a Jellačić által Horvátországba visszaküldött, Todorovics vezérőrmagy vezette hadoszlop üldözését, s Görgeit is sikerült eltávolítania a főhadiszállás közeléből. Ivánka távozása előtt találkozott Görgeivel. Visszaemlékezései szerint Görgei elmondta neki, „hogy ezredesekké vagyunk kinevezve, és hogy a fővezérség átvételére reám [Ivánkára — H. R.] gondolnak, mert Móga kunktátor”. Értekezésük eredménye az volt, „hogy a fővezérség, ha majd bekövetkezik annak ideje, mást nem, mint Görgeyt illetheti”, Ivánkára pedig majd egy elit alakulatokból álló hadtest parancsnoksága vár.¹⁵

A határátlépés elmaradása miatt a hadtestnél tartózkodó kormánybiztosok elhatározták, hogy szigorú rendszabályokkal veszik elejét a hasonló eseteknek. Egyrészt javasolták több, a határátlépés ellen agitáló fő- és törzstiszt eltávolítását, illetve nyugdíjaztatását, másrészt a tisztikar országgyűlési határozat által történő felszólítását, „hogy a Ház végzéseinek okvetetlen engedelmeskedjenek”, s az ezt megtagadókat el kell bocsátani a szolgálatból. Végül pedig október 14-én felhatalmazták Görgeit, hogy a „haza védelmére vonatkozó szolgálatbeli nagyszerű kihágásokban” gyakorolja a rögtönítélet jogát. Görgei pedig — híven eddigi magatartásához — még aznap este 7 órakor megerősítette és 10 órakor végrehajtatta a parancsnoksága alá tartozó 2. pesti önkéntes mozgó nemzetőrszázalaj 7. századának közvitéze, Faragó István ellen délután negyed 3-kor a határátlépés elleni igaztásért hozott halálos ítéletet.

Görgei egyébként is igazolta a belé vetett bizalmat. Október 14-én ugyanis megérkezett Auersperg előző nap írott válasza Móga október 12-i felszólítására. Auersperg kijelentette, hogy mivel az egymással szemben álló magyar és horvát csapatok egyaránt az alkotmányos monarchiát állítják védelmezni, ő nem tudja eldönteni, melyikük képviseli valójában ezt az ügyet, ezért úgy véli, csak egy újabb uralkodói döntés oldhatja meg ezt a konfliktust. Ezért Móga levelét elküldi az uralkodónak, s kéri, hogy Móga is ezt tegye. Mindaddig azonban, amíg a döntés meg nem érkezik, minden Alsó-Ausztriába történő betörést vissza fog venni. Móga az üzenetet olyannyira szó szerint vette, hogy október 14-én utasította Görgeit, hogy az osztrák határt sem őrszemekkel, sem járőrökkel nem szabad átlépnie,

14 Görgei érkezésére ld. *Görgey A.*: i. m. I. 193. és Móga okt. 13-i jelentését, közli *F. Walter*: i. m. 96. A határátlépési kísérletre ld. KLÖM XIII. 182–186.; *Barta István*: A magyar szabadságharc vezetői és a bécsi októberi forradalom. Századok, 1952. 457–460. és *Hermann Róbert*: Csány László, mint a feldunai hadtest kormánybiztosa (1848. szeptember 29. – 1849. január 18.). In: Kossuth kormánybiztosa, Csány László 1790–1849. Szerk.: *Molnár András*. Zalaegerszeg, 1990. 142–144.

15 Ivánka leváltására és Görgei kinevezésére ld. *Görgei A.*: i. m. I. 194. és *Ivánka Imre*: Négy havi szolgálatom a magyar hadseregben 1848 június végétől október végéig. Bp. 1881. 30. (Ez utóbbi emlékirat kronológiája meglehetősen bizonytalan.)

minden osztrák földön tartózkodó csapatot vissza kell vonnia, s minden ellenségeskedéstől tartózkodnia kell. Görgei az utasítás vétele után figyelmeztette Kollmann vezérkari főnököt, hogy ezáltal mind a Bruckban az ellenséges átkelés megakadályozására felállított csapatok és lövegek, mind az elővéd, mind az egész hadsereg léte veszélybe kerül. Görgei aggodalmait megerősítette két brucki polgár jelentése is, akik közölték, hogy Wilfleinsdorfnál aznap este egy erős könnyűlovas járőr mutatkozott, s hogy Brucktól fél órára ellenséges előőrsök állnak. E jelentések alapján Görgei felmentve érezte magát Móga utasítása alól. Három járőrt küldött a határ osztrák oldalára, majd mindezt jelentette Mógának, s közölte, hogy másnap reggel 3 óraker — ha más parancsot nem kap — újabb három járőrt indít útnak. Móga még aznap este ismét utasította Görgeit előőrseinek visszavonására, s megtiltotta, hogy újabbakat küldjön osztrák földre. Mindezt a „körülmények jelenlegi állásával” magyarázta, ám azt nem részletezte, hogy mit ért ezen. Ugyanakkor utasította Görgeit, hogy a Lajta innenső oldalán kettőztesse meg előőrseit, Bruckot a híd mellett szállja meg, s az ágyúkat biztos helyre vitesse, végül igyekezzen a határ túloldaláról híreket szerezni megbízható polgári személyektől, akiknek pénzzjutalmat adhat.¹⁶

Görgei és Móga első „erőpróbája” tehát az előbbi visszavonulásával végződött. A táborban tartózkodó kormánybiztosok azonban kezdettől fogva kitérített figyelemben részesítették az ifjú ezredest. Fiáth István Sopron megyei képviselő már október 14-én azt javasolta Kossuthnak, hogy a tábor „tökéletesen dezorganizált” és fegyelmetlen állapota miatt legjobb lenne „visszavonulni egy új erélyes parancsnok alatt Óvár-Győr tájékára és reorganizálni, és ismét csak reorganizálni — egyedüli parancsnok Görgei, kibe katonai képesség és *polgári erény* egyesül”. Véleménye szerint „ha minden szakad, Görgei az ágyútelepeket megmenteni”, s a visszavont „és salakjaitul kitisztított erőnk” a következő év tavaszán már a siker reményében szállhat szembe az ellenséggel. Pázmány, Csány, Bónis Sámuel és Luzsénszky pedig azt javasolták az OHB-nak, hogy Görgeit és Lázárt mielőbb tábornokká kell kinevezni, mert így „az öregeket majd nélkülözhetjük maholnap”. Október 14-én, amikor Bécsből kedvezőbb hírek érkeztek a *Reichstag* együttműködési készségéről, a biztosok Görgeivel és Kollmannal közölték, hogy az előnyomulás útjában immáron nem állnak politikai akadályok. Érdekesen rímel erre Pulszky Ferencnek, a bécsi magyar külügyminisztérium államtitkárának október 16-i levele Csányhoz, amelyben a következőket írta: „Ha még nem vezeti a sereget, vezesse Görgei és Kollmann.”¹⁷

Október 15-én több, a bécsiek együttműködési készségét tudató levél érkezett a parnadorfi főhadiszállásra. Ezek alapján Kollmann elkészítette az Ausztriába történő bevonulás tervét. Ugyanakkor Móga és a volt cs. kir. tisztek aggodalmai sem szűntek meg teljesen. Móga ezekről jelentést küldött a magyar hadügyminisztériumnak, s azt másolatban átadta Csányinak. Ennek alapján kompromisszumos határozat született: a magyar hadsereg bevonul ugyan Ausztriába, de az első állomáson a csapatok megállnak mindaddig, „míg Jellačić a bécsi országgyűlése [sic!] által közös ellenségnek nem nyilatkoztattatik ki, vagy a magyar hadseregek világos segélynyújtásra fel nem hívatnak”. A kiadott diszpozíció szerint a Görgei vezette 5. dandár feladata az volt, hogy október 16-án reggel 11 óraker Brucknál lépje át a Lajtát, majd zömét állítsa fel a Göttlesbrunnba vezető úton, félúton a település felé. Ezt követően balszárnyát egy őrvonallal Wilfleinsdorffig, majd onnan félkörívben Göttlesbrunn bejáratán át Packfurthig kellett kinyújtania, ahol az őrvonal ismét eléri a Lajtát.

16 A kormánybiztosok javaslatait ld. KLÖM XIII. 185. A Görgeinek adott felhatalmazást ld. MOL Görgey lt. b/3/a. fasc.; másolatát és az ítéletet ld. MOL. Csány-ír. Iktatott beadványok (a továbbiakban: IBA) No. 129. A kivégzésre ld. még Cserző Bence tudósítását: Marcius Tizenötödike, 1848. okt. 21. No. 188. Auersperg válaszat ld. MOL N. 70. Dieta anni 1848–49. Lad. XX. 22. Fasc. 2. A No. 582/b.; *F. Walter*: i. m. 99. Móga utasítását ld. MOL Görgey lt. b/12./3. fasc. (No. 165.) Görgei figyelmeztetése uo. b/8. fasc. No. 2. Móga újabb utasítása uo. b/12/3. fasc. (No. 172)

17 Fiáth levelét közli *V. Waldapfel E.*: i. m. II. 197–198. A biztosok javaslatát ld. KLÖM XIII. 185. Beszélgetésük Görgeivel és Kollmannal: *F. Walter*: i. m. 99. Pulszky véleménye: KLÖM XIII. 221.

Október 16-án, még a bevonulás előtt Görgei levélben közölte Kollmann ezredessel, hogy a diszpozíció és a személyes megbeszélésükön elhangzottak nem egészen fedik egymást. Kollmann ugyanis Görgeinek ígerte az 1250 főnyi gömöri önkéntes mozgó nemzetőrzászlóaljat, ez azonban nem érkezett meg, így Görgeinek nem őt, hanem négy zászlóalja volt. Megbeszélésük szerint Görgeinek fel kellett volna robbantania a Fische-patakon átívelő vasúti hidat Ebergassingnál — a diszpozícióban erről sem volt szó. A diszpozíció szerint Görgeinek a 6. (Württemberg) huszárezred alezredesi osztályát át kellett volna adnia a 3. dandárnak, s ezután maradt volna számára a 10. (Vilmos) huszárezred egy osztálya s a 6. huszárezred egy százada. Görgei azonban közölte, hogy dandáránál a 6. huszárezred ezredesi osztályának csupán egy fél százada található az említett alezredesi osztályon kívül. A félreértés magyarázata az volt, hogy a 6. huszárezred egy százada felváltása után Neudorfnál táborozott le, de aztán a főerőkhöz vonult be. Nem kapta meg Görgei az utasításban ígért 3. honvéd gyalogüteget sem.

Az ezredes ettől függetlenül megkezdte az előnyomulást, de alig érte el a kijelölt pozíciót s kezdte meg az őrszemenlét előírt kiterjesztését, a főhadiszállás elrendelte a visszavonulást a Lajta mögé. Megérkezett ugyanis a táborba az OHB futára Kossuth október 14-i levelével és az országgyűlés határozatával. Az országgyűlési határozat szerint — mivel Bécs eddig mit sem tett Jellačić lefegyverzésére, nem kért segítséget a magyar seregtől, sőt, még csak ellenségnek sem nyilvánította Jellačićot — a magyar hadsereg szorítkozzék a határ védelmére. Ha azonban Bécsből határozott segélykérés érkezik, ennek a magyar országgyűlés kész eleget tenni. Kossuth levele szerint, ha remény van a győzelemre, ne kérjenek Budapestről utasítást, hanem támadjanak. Bár a határozat és Kossuth levele a támadás engedélyezését is jelenthette volna, hiszen a *Reichstag* azóta többé-kevésbé határozottan nyilatkozott, a Bruckban tartott újabb haditanács úgy határozott, hogy visszavonják a csapatokat a határ innesső oldalára. Mőga azzal indokolta ezt, hogy a láthatáron nagy tömegű német lovasság mutatkozik, s ezek ellen a magyar sereg nem képes kellő erőt kifejteni. Mőga este 6-kor kiadott diszpozíciójában, a jelenlévő kormánybiztosok egyetértésére hivatkozva utasította Görgeit, hogy a parancs vétele után minden zaj és feltűnés elkerülésével vonja vissza csapatait reggeli állásukba, s a határ *magyar* oldalán állítsa ki előőrseit. Görgei ezt meg is tette, s másnap jelentette Mőgának, hogy csapatait visszavonta a Lajta mögé. Egy zászlóalját Packfurthtal átellenben állította fel, hogy a Lajta átkelőjét figyelje, egy zászlóalj és egy huszárszázad hasonló céllal Königshofnál (Királyudvar) állomásozott, egy zászlóalj és egy fél üteg a brucki átkelőt szállta meg.¹⁸

Görgei még ezen a napon, október 17-én ismét figyelmeztette a hadtestparancsnokságot, hogy milyen hátrányokkal jár Bruck csupán magyarországi oldalának megszállása, s annak megtiltása, hogy osztrák területre őrzárakat küldjön. Mint jelentésében írja, az ellenség máris vakmerőbb lett, mert látja, hogy a magyarok itt semmit sem merészelnék. Bruckban, a környékén és Wilfleinsdorfban egyaránt jelen vannak az ellenség előőrsei, s a magyarok közönyössége kétségbeejti a lakosságot. Aznap délelőtt a 6. [Württemberg] hu-

18 Az újabb határátlépési kísérletre ld. KLÖM XIII. 225–226. és 238. *Hermann R.*: Csányi László i. m. 145–147. A kormánybiztosok határozatát ld. MOL Görgey lt. b/3/a. fasc. A kiadott diszpozíció uo. b/12/3. fasc. (No. 186) és MOL Csányi-ir. IBA No. 128. Görgei Kollmannhoz: MOL Görgey lt. b/8. fasc. A határátlépésről ld. még *Görgey A.*: i. m. I. 195. Kossuth levelét és az országgyűlés határozatát ld. KLÖM XIII. 186–187. és 193. A visszarendelő parancsot ld. Görgey lt. b/12/3. fasc. (No. 191.); *F. Walter*: i. m. 108–109. Mind *Görgey A.*: i. m. i. h., mind *Görgey I.–Katonai T.*: i. m. 121–124. október 17-re teszik a határátlépés napját. Utóbbi hosszú leírást ad arról, hogy Görgei hogyan vezette csapatait s intézkedett ellátásukról, miközben őt magát láz gyötörte. Az események alapján azonban úgy tűnik, hogy Görgey István ezt a határátlépési kísérletet összetévesztette a következő, október 20–21-i kísérlettel. Egyrészt azért, mert kétnapos akcióról ír, holott az október 16-i csupán egy napig tartott, másrészt leírása szerint Görgei Artúr ezen alkalommal szidta le annyira Karcsai Károlyt és Turcsányi Józsefet, hogy azok áthelyeztetésüket kérték. Görgei október 25-én kelt ajánlólevelének tanúsága szerint viszont ez már a második, október 20–21-i határátlépés után történt; ld. MOL ON6Ht No. 6671. Görgei jelenléte a visszavonulás után felvett pozícióról: MOL Görgey lt. b/1. fasc.

százred 12 lovasa Wilfleinsdorfbán járőrözött, s ott majdnem összecsapásba keveredett egy század vértessel. Egy ellenséges lovas járőr a brucki kőhidig lovagolt előre. Itt a magyar gyalogság németül kiáltott neki, mire — azt híván, hogy saját gyalogsága áll itt — még közelebb nyomult. A magyarok rálöttek, de eredménytelenül: az ellenség elmenekült. A Wilfleinsdorfnál állomásozó magyar előőr (a dunáninneni önkéntes mozgó nemzetőrség egy zászlóaljja és egy század a 6. [Württemberg] huszárezredből) jelentette, hogy aznap késő délután jelentős ellenséges túlerő mutatkozott a környéken. Ágyúkat kért hát Görgeitől, mert azok nélkül nem tudja magát tartani. A rossz utak miatt azonban Görgei nem tudott számukra ágyúkat küldeni. Görgei úgy vélte, az osztrák határ átlépésének tilalma rövid időn belül teljes romlásba döntheti csapatait, mert az ellenség büntetlenül felriaszthatja azokat, amikor csak akarja. „Legszentebb kötelességemnek tartom az állammal szemben, melyet szolgálók, és melynek főszeregért részben felelős vagyok, e véleményt azon különleges feltételekről, melyek alatt nékem megparancsoltattok, jelenlegi állásomat az elővéddel felvenni és megtartani — szerényen bár, de határozottan kimondani” — fejeződött be a jelentés. A jelentésre Kollmann ezredes még aznap este fél 12-kor válaszolt. Utasította Görgeit, hogy újabb utasításig tartsa magát jelenlegi állásában, s a nagyobb biztonság kedvéért eltorlaszolásal és a hídeszkák egy részének felszedésével tegye járhatatlanná a Lajtán átvezető hidakat. Határozottan megiltotta viszont, hogy Görgei előőröket küldjön osztrák területre, mondván: egy túl korai összecsapás elkerülendő.¹⁹

Görgeinek azonban már elege volt a passzivitásból. Ezért még mielőtt Kollmann utasítását vehette volna, akcióba kezdett. Október 17-én ugyanis előőrsei a túloldalon, Bruckon kívül, a vasútvonal és a bécsi főpostaút között egy ellenséges lovasok alkotta táborra lettek figyelmesek. A lovasok egy része átúsztatott a Lajtán, s állandóan felriasztotta a magyar előőröket. Az előőrök által észlelt ellenséges különítmény a 3. (Ferenc József) dragonyosrezd alezredesi osztályából és a bécsi önkéntes vadászosztályból (két század) állott. Ez a különítmény Jellalčić hadtestének Karl Lederer vezérőrnagy vezette dandárába tartozott, s azt az utasítást kapta, hogy szállja meg Bruckot, s ha ez nem lenne kivihető, vonuljon vissza, s foglaljon el olyan állást, ahonnan a Lajta vonalát meg tudja figyelni. A Rudolf Ulrich Edlen von Helmschild alezredes által kiküldött előőrök azzal a hírral tértek vissza, hogy a magyarok az előző napon kiűrtették Bruckot.

Görgei az est folyamán készenlétbe helyezte csapatait. Az előőrsi szolgálatot aznap este a gömöri önkéntes mozgó nemzetőrzászlóalj látta el. Görgei az őrködő századokat a hidakon helyezte el, a vasúti hídon néhány löveget is felállított. A pihenő századok a vasúti indóházban állomásoztak. Éjfél tájban az előőrök néhány puska lövést tettek a túlparton észlelt dragonyosokra, egy dragonyos megsebesült. Éjjel 2 órakor aztán a vasúti hídon felállított lövegek hét kartácslövést intéztek az ellenségre. A lövésektől Rudolf Kratzer dragonyos főhadnagy halálosan megsebesült. A beállott zavarban Ulrich alezredes jobbnak látta összeszedni embereit, s kivonni őket a városból. Ezt követően Görgei két század gömöri önkéntest átküldött a túlpartra. A gömöriek egy súlyosan sebesült dragonyos közlegényt és három döglött lovat találtak, s a dragonyosok visszavonulásának útját erős vérnyomok jelezték. Az éjszakai ütközet egyik magyar szemtanúja, a költő Tompa Mihály szerint az ellenség 6-7 halottat és 10-16 sebesültet veszített. Az ütközetet követően Görgei egy zászlóaljjal megszállta Bruckot. Katonái nagy részét a főtéren, egy fél századát a városka kijáratánál állította fel, a templomtoronyban pedig egy három főből álló figyelőőrsöt helyezett el. A városka magyar oldalán és akörül három zászlóalj, egy század huszár és a 3. honvéd gyalogüteg helyezkedett el. Wilfleinsdorffal szemben egy zászlóalj és a 10. (Vilmos) huszárezred két százada, Packfurthnál a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség Kun Géza százados vezette zászlóalja állomásozott. Az ütközetről beszámolva Görgei közölte a fővezérséggel, hogy a brucki lakosok vallomása szerint az ellenség azt híresztelte:

19 Görgei újabb figyelmeztetését ld. MOL Görgey lt. b/1. és b/4. fasc. (mindkettő fogalmazvány); Kollmann válasza uo. b/6. fasc.

Jellačić kiegyezett Béccsel, s ezt szeretné tenni Magyarországgal is. Evégből szeretné, ha Magyarországon keresztül visszatérhetne Horvátországba.²⁰

Mógát azonban ez a sikeres éjszakai akció sem győzte meg arról, hogy a magyar csapatoknak némi aktivitást is kellene mutatniuk, s nem pedig a határ mögött várniuk az ellenség támadását. Ezért amikor megkapta Görgei jelentését arról, hogy a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség zászlóalja elhagyta őrhelyét, sajátkező válaszában megígérte ugyan az ügy gyors és szigorú kivizsgálását, ugyanakkor a levél végén nem mulasztotta el felhívni Görgei figyelmét arra, hogy óvakodjon minden fölösleges összecsapástól, mondván, hogy a fölösleges riadóztatások csak kifárasztják a sereget. Szintén október 18-án értesítette Görgeit arról, hogy a vett hírek szerint a Rohraunál és Packfurthnál lévő hidak sem lerombolva, sem megszállva nincsenek. Ezért ő, mint fővezér egy-egy különítményt küldött mindkettőhöz, hogy rombolják le a hidakat. Görgei már aznap jelentette a főparancsnokságnak, hogy a fahidakat ugyan le tudja romboltatni, de a kőhidakat csak felrobbantani lehet, s ezért legalább két mázsa puskaport kért e feladat végrehajtására. A packfurthi hidat még Móga utasításának vétele előtt sikerült leromboltnia, a rohraui még állt. Ezt jelentette is Mógának, s nem mulasztotta el közölni azt sem, hogy a Móga által kiküldött különítmény még aznap este sem érkezett meg Packfurthba. „Mindezt csak azon, a hadsereg javát szolgáló szándékból jelentem a magas hadtestparancsnokságnak, hogy ez által a magas hadtestparancsnokság figyelmét felhívjam arra, mily hanyagul teljesítetnek általában magas parancsai.” Görgei jelentéseit véve mind Móga, mind Kollmann arra utasították Görgeit, hogy a kőhidakat torlaszolja el, a brucki vasúti hidat pedig lövegekkel rakja meg, tetszése szerint. Október 18-án este fél 11-kor írott utolsó jelentésében Görgei közölte, hogy az ígért dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrszázlóját még mindig nem kapta meg. Erre pedig már csak azért is szüksége lenne, mert egy jelentés szerint az ellenség meg akarja kerülni a balszárnyát, s fenyegeti Gaist, onnan pedig Parndorfot. A jelentés október 19-én háromnegyed kettőkor érkezett a parndorfi főhadiszállásra, s Móga egy negyed óra múlva már tudatta Görgeivel, hogy a 60. (Wasa) gyalogezred egy zászlóalját, a 9. (Miklós) huszárezred két századát és egy fél lovasüteget küldött Gaisba, két századot az 1. honvédszázlójából pedig a Windbergen állított fel. Este 6 órakor Móga közölte azt is, hogy a 7. honvédszázlóját két századával megszállatta a Gaisberget. Az értesítés végén ott volt a már megszokott fordulat: „Mivel nincs szándékban, hogy már reggel ütközetbe bocsátkozzunk, minden ellenségeskedés elkerülendő, hogy ezáltal az ellenség figyelmét elaltassuk.”²¹

Görgei tehát ezekben a hetekben nem túl jó tapasztalatokat szerzett a hadtest felső vezetésének aktivitásáról. Mint emlékirataiban írja, a tábor felállítására és elhelyezése a lehető leghanyagabb volt, egyes csapatokról maga a vezérkari főnök sem tudta, hol vannak egyáltalán. Ugyanakkor nem élt a Kossuthtól kapott megbízatással, mert úgy vélte: bár a főhadi-

20 Az október 17–18-án éjjel lezajlott összeütközésre ld. Görgei jelentését: MOL Görgey lt. b/4. fasc.; *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 120.; KLÖM XIII. 243.; Tompa Mihály okt. 24-i cikke a Kossuth Hírlapja 1848. okt. 29-i, 104. számában, levele Fáy Miklósnak, 1848. okt. 22–25. Tompa Mihály levelezése I. 1839–1862. Szerk.: *Bisztray Gyula*. Bp. 1964. 85. (nem egészen egybehangzó adatokkal); *Cserző Benke* cikke: Marcius Tizenötödike 1848. okt. 26. No. 192.; *Mezősy L.*: i. m. 20–21. (utóbbi szerint Görgei 40 foglyot és nagy zsákmányt ejtett; ez már másnap délután történt). Az ütközetről a kormánybiztosok jelentése alapján beszámolt a Pesti Hírlap 1848. okt. 22-i 194. és a Marcius Tizenötödike okt. 20-i, 187. száma, utóbbi a következő hozzáadással: „Pompás dolog. Ilyen ember kell nekünk. Manó vigye el azokat, kik még most is diplomatizálnak, választmányoznak, deputációznak.” A másik fél beszámolóját ld. *Franz Dedekind*: Geschichte des k. k. Kaiser Franz Joseph I. Dragoner-Regimentes Nr. 11. von seiner Errichtung 20. Dezember 1688. bis 6. Mai 1879. Wien, 1979. 467–468. (1848–49-ben 3. dragonyosezred); *Joseph Czeike*: Aufmarsch der österreichischen Armee gegen die Revolution im Oktober 1848. In: Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchivs, 3. Folge, IV. Band. Wien, 1906. 277–278.; *Ferdinand Hauptmann*: Jellačić's Kriegszug nach Ungarn 1848. II. Graz, 1975. 244–245.

21 Móga sk. levelét ld. MOL Görgey lt. b/12/3. fasc. A hidak felrobbantására ill. eltorlaszolására vonatkozó levelezést ld. uo. és b/4. és b/6. fasc., *Görgey A.*: i. m. I. 195–196. Görgei és Móga október 18–19-i levélváltását a bekerítés veszélyéről ld. MOL Görgey lt. b/4. és b/12/3. fasc.

szálláson történtek a tervszerű áruálás jegyeit viselik magukon, alaposabb vizsgálat után rá kellett jönnie, hogy csupán a fővezérség tanácsalanságáról és határozatlanságáról van szó. Maga a fővezér, Móga altábornagy ugyan jószándékú és egyenes jellemű férfiú volt, de kijelentette, hogy a határt csupán kényszerítve fogja átlépni, s a következményekért nem vállalja a felelősséget. Görgei tehát úgy döntött, nem tesz eleget a titkos megbízatásnak, hanem inkább szolgálati teendőit igyekszik minél alaposabban ellátni. Visszakozását magyarázhatta az a tény is, hogy a beérkező hírek szerint nemcsak a hadsereg vezetése, hanem maguk a kormánybiztosok, sőt az országgyűlés és Kossuth is meglehetősen határozatlanul viselkedtek a határátlépés kérdésében. Az ellenségről beérkezett hírek is óvatosságra inthettek. Egy október 18-án elfogott, s Móga által még aznap szabadon engedett cs. kir. főszámvevő vallomásában Jellačić seregét — erős túlzással — 40 000, Auerspergét 12 000 főre tette.²²

Görgeinek saját csapatai összerázása is elég gondot okozott. Október 15-én írott jelentésében közölte a fővezérséggel, hogy a kapott állománykimutatás szerint dandárjához a következő csapatok tartoznak: négy zászlóalj Ivánka Imre dunáninneni önkéntes mozgó nemzetőreiből, Piller János őrnagy hat százada, két század a 9. (Miklós) huszárezredből, egy század kecskeméti lovas, a 3. honvéd gyalogüteg (8 löveggel), végül Ivánka és Piller ütegei 4 ill. 8 löveggel. Görgei azt az ígéretet kapta, hogy Ivánka és Piller zászlóaljai és tüzérségét a Kosztolányi Móric dunántúli mozgó nemzetőrzászlóaljaiból alakítandó dandár fogja felváltani, az előbbieket pedig az elővéd tartalékát fogják alkotni. Görgei közölte, hogy eleddig sem Ivánka két zászlóalja nem érkezett meg, sem a tervezett felváltás nem történt meg, sőt még Vay Lajos őrnagy borsodi önkéntes mozgó nemzetőrzászlóját is — amely nem szerepelt a harcrendben — elrendelték az elővédtől. Görgei azt is jelentette, hogy a Piller-féle zászlóalj többsége olyan, a fővárosban a legnagyobb sietséggel összeszedett iparosokból áll, akik csupán 2-3 napos hadjáratra készültek, s nincsenek megfelelő ruházattal ellátva, további távolmaradásuk pedig komoly károkat okozhat a fővárosnak. A dandárnál tartózkodó orvos, Lumniczer Sándor jelentése alapján beszámolt arról is, hogy a bekövetkező hideg időben a hiányos ruházat miatt gyulladással betegségek támadhatják meg a legénységet. Október 16-án, a határátlépés kezdetén Görgei csapatai a dunáninneni önkéntes mozgó nemzetőrség két zászlóaljából, Piller őrnagy budapesti nemzetőreiből és a borsodi önkéntes mozgó nemzetőrzászlóaljból, a kecskeméti önkéntes lovasokból és a Württemberg-huszárezred két és fél századából állottak. A határátlépés napján Piller zászlóalja hátramaradt Bruckban, s a Görgei vezette elővédhez csatlakozott a gömöri önkéntes mozgó nemzetőrzászlóalj. A visszavonulás után Piller zászlóalját kivonták az arcvonalból. Szintén eltávoztak a kecskeméti önkéntes lovasok. Ugyanakkor valahogy Görgei csapataihoz keveredett az 1. honvédzászlóalj és 170 Hunyadi-lovas. Görgei ezt jelentette Kollmannnak, aki aztán tudatta vele, hogy az említett alakulatok a II. tartalékadosztály 4. dandárához tartoznak, Görgei tehát küldje hátra őket.²³

Szintén a határátlépés előtt rendelték Görgei erősítésére a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség 1., Kun Géza százados vezette zászlóalját. A zászlóalj 15-én azt a parancsot kapta, hogy Packfurthnál vegye át az előőrsi szolgálatot. A zászlóalj ezt meg is tette, majd — miután 48 órán át nem váltották le — fogta magát, s visszatért eredeti táborhelyére. Kosztolányi Mór jelentése szerint Kun százados erről értesítette Görgeit is. Görgei azonban erről nem tudott, mert azt jelentette Mógának, hogy a zászlóalj engedély nélkül hagyta el a helyét. Móga szigorú nyomozást ígért, s felelősségre vonta a dunántúli önkéntes moz-

22 Görgei a Mógával szembeni fellépésének elmaradásáról ill. ennek okáról: *Görgey A.*: i. m. I. 196–197. Az október 18-án elfogott számvevő vallomását ld. MOL Görgey lt. b/4. fasc. Szabadonbocsátására ld. Móga és Csány leveleit uo. b/6. és b/12/3. fasc.

23 Görgei október 15-i levelét ld. MOL Görgey lt. b/8. fasc. Csapatai összetételére ld. *Cserző Bence* cikket a Marcius Tizenötödike okt. 21. és 26. számában és Görgei okt. 15–17. közötti leveleit, MOL Görgey lt. b/1., b/8. fasc. A csapataihoz került alakulatokra ld. uo. és Kollmann okt. 17-i levelét, uo. b/6. fasc.

gó nemzetőrzászlóaljok főparancsnokát, Kosztolányi Móric őrnagyot. Kosztolányi mentegőzését azonban nem találhatta elég alaposnak, mert október 19-én megjelent napiparancsában is elítélőleg említette az esetet. (Az igazsághoz tartozik, hogy amikor Kosztolányi megkapta Móga dorgáló utasítását, s egy másik zászlóalját akarta előőrsrre küldeni, a Kun százados vezette zászlóalj ragaszkodott ahhoz, hogy ismét őket küldjék ki.) A zászlóalj csak 19-én állt szolgálatba, ám ebben sem volt sok köszönet. Görgei már október 20-án reggel 4 órakor jelentette a főparancsnokságnak, hogy a zászlóalj olyannyira tudatlan, hogy ellenség előtt, különösen előőrsi szolgálatra használhatatlan. Az egyik század katonái, akiket Görgei megszemlélt, egyetlen alkalommal sem tudták neki megmondani, melyik irányból is várják az ellenséget. A tisztek nem tudják a különbséget jelszó, tábori jel és kiáltás között. Ennek a századnak a parancsnoka ugyanakkor biztosította az ezredest, hogy nem az ő százada a legképzetlenebb a zászlóaljbán. Görgei tehát kérte a zászlóalj mielőbbi felváltását, mondván, hogy egy ilyen alakulat az elővédnél veszélybe döntheti az egész sereget. Kollmann ezredes válaszában közölte, hogy az önkéntes zászlóaljok sajnos rosszul kiképzettek, s így csak egy hasonló tudású zászlóaljjal tudná a Görgei által felváltani kértet kicserélni, ám ezzel nem sokat segítene az elővéd gondján. Ezért azt ajánlotta, hogy Görgei ne küldje előőrskére az említett zászlóaljat, hanem az elővéd zöménél alkalmazza azt.²⁴

Meggyűlt a baja Görgeinek egy másik önkéntes mozgó nemzetőrzászlóaljjal is. A gömöri zászlóaljat október 16-án osztották be az elővédekhez, s eleinte nagyon nehezen viselte az előőrsi szolgálat fáradalmait. Amikor Görgei valamilyen szolgálati mulasztásért az egyik tisztet megbüntetett, a zászlóalj tisztikara testületileg megjelent az ezredesnél, s szónokok közölte vele: „miképp egyik társukban mindnyájok becsülete van megsejtve, ők nincsenek ily bánásmóddhoz szokva, ők nem zsoldosok, nem gépek, hanem hazafiak! s ők egymásért ezennel elégtételt követelnek...” Görgei végighallgatta a szónoklatot, majd felkérte a zászlóaljparancsnokot tisztjei bemutatására. Amikor ez megtörtént, közölte: örül annak, hogy a tisztikarban megvan a katonák „egyik nélkülözhetetlen fő erénye: a finom becsületérzés”. Ennek ellenére amit most tettek, azzal súlyosan vétettek azon haditörvények ellen, amelyeknek táborba jövetelükkor alávetették magukat. Békeidőben szívesen megvívna valamennyiükkel, s a háború után örömmel rendelkezésükre áll. Most azonban az ellenséggel kell megverekedni. Így számára két lehetőség maradt: vagy a hadi törvények teljes szigorával lép fel velük szemben, vagy pedig — „amit ezennel megteszek” — a tisztikar tagjait egytől egyig megköveti. Az általános meglepetést s elégedettségét látva Görgei még felhívta a tisztek figyelmét arra: „Gondolják meg azt, hogy a finom becsületérzésen kívül másik fő erénye a katonának: a föltétlen, a gépszerű engedelmisség.” Ha ezt nem képesek elismerni és gyakorolni, „akkor jobb lenne, ha Önök sohasem jöttek volna ide a hazát szolgálni”²⁵

Sok gondja volt Görgeinek csapatai ellátásával is. Október 17-én hiány volt szénából és fából. Másnap Görgei jelentette a főhadiszállásnak, hogy csapatai ellátásában a szállító szekerek hiánya miatt fennakadás mutatkozik. Mivel a csapatok és főhadiszállása között akkora a távolság, hogy a naponta történő ellátásuk megoldhatatlan, kér 50 fogatolt szeke-

24 A dunáninnyi önkéntes mozgó nemzetőrség 1. zászlóaljára ld. Görgei okt. 18-i és 20-i leveleit MOL Görgey lt. b/4. és b/13/b. fasc. Kollmann és Móga leveleit uo. b/6. és b/12/3. fasc. és Kosztolányi okt. 18-án kelt, 159. számú jelentését MOL Filmtár C 133. doboz: Szlovák Központi Állami Levéltár, Kosztolányi család nemeskosztolányi levéltára. „Kosztolányi Móric Dunántúli mozgó önkéntes nemzetőrsereg vezére levelezési jegyzőkönyve 1848-ki aug. 29-től 1849-ki január 1-ig.”

25 A gömöri zászlóaljjal ld. *Tompa Mihály* hivatkozott cikkét és levelét (ld. 20. jz.) és *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 116–118. Görgey István szerint a zászlóalj parancsnoka Szentmiklósy Antal alispán volt. Ez az adat téves, mert a Görgey levéltárban lévő iratokból egyértelműen kiderül, hogy a zászlóaljparancsnok Almásy Albert volt. *Görgey A.*: i. m. I. 197–198. említi, hogy egy önkéntes zászlóalj bepanaszolta őt Csánynál, de az elutasította a panaszosokat; valószínűleg a gömöriekéről van szó. Egy rimaszombati nemzetőr a Marczzius Tizenötödike nov. 18-i számában szintén megemlíti, hogy Görgei agyonlövétessel fenyegette a zászlóalj engedetlen tagjait.

ret. Ugyanezen a napon beküldte csapatainak lőszerszükségleti kimutatását is. Mind Móga, mind Kollmann megígérték a szekerek mielőbbi elküldését, a kért lőszer mennyiségnek azonban csak egy részét tudták fedezni: az elővéd katonái fejenként 20 löszert kaptak. Október 20-án Görgei azt jelentette, hogy a dunáninneri önkéntes mozgó nemzetőrség 3. (honti) zászlóalja egy század kivételével nem használható előőrsi szolgálatra, mert nincsenek töltenytáskáik.

Az újabb határátlépés előtt Görgei dandárja a következő erőkből állott: a dunáninneri önkéntes mozgó nemzetőrség három zászlóalja (1. pesti, parancsnok Almásy Ernő; 3. honti, parancsnok Heley Ignác [János]; 4. nógrádi, parancsnok Horváth Pál, összesen 2400 fő), a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség 1. zászlóalja (parancsnok Kun Géza, létszám 1500 fő), a gömöri önkéntes mozgó nemzetőrség zászlóalj (parancsnok Almásy Albert, létszám 1250 fő), egy század a 6. (Württemberg) huszárezredből (parancsnok Albrecht Teszin, létszám 132 fő), a 10. (Vilmos) huszárezred 2. őrnagyi osztálya (parancsnok előbb Kappel Frigyes, majd Ábrahám Károly, létszám 260 fő) és a 3. honvéd gyalogüteg (parancsnok Sztrakonitzky Bazil, létszám 139 fő, 8 löveg). A dandár teljes létszáma 5681 fő, 378 nyerges és 92 fogatos ló, 8 löveg. Görgei október 20-án kérte a főparancsnokságot, hogy a 10. huszárezred két századát két másik, pihentebb századdal váltsák fel. A főparancsnokság meg is tette az erre vonatkozó intézkedéseket.²⁶

Október 18-án a táborban tartózkodó kormánybiztosok jelentették az OHB-nak, hogy az elkövetkezendő napokban „alkalmasint ütközetre kerül a dolog”. Az újabb támadás szándékát két hír magyarázta. Egyrészt Pulszky Ferenc Bécsből olyan értesítést küldött a táborba, hogy a bécsi fegyveres erők parancsnoka, Bem tábornok kitorésre készül. Másrészt hírek érkeztek a Windisch-Grätz herceg, tábornagy vezette csehországi cs. kir. főerők közeledéséről. Ugyanakkor Kossuth, aki október 18-án elindult a táborba, szintén sürgette a mielőbbi aktív fellépést. Október 19-én a kormánybiztosok és Móga közös nyilatkozatot adtak ki, amelyben tudatták, hogy a magyar sereg a bécsiek segítségére siet, üldözi Jellačićot, s ezáltal véli szolgálni Bécs, a szabadság, az uralkodóház és a birodalom érdekeit. Október 20-án a kormánybiztosok már azt jelentették, hogy a sereg másnap megindul Bécs felmentésére.

Az újabb határátlépést az ellenség részéről is megélnéknélkül tevékenység előzte meg. Az október 18-i éjszakai ütközetet követően a cs. kir. 7. (Kress) könnyűlovas ezred egy járőre behatolt a Lajta balparti Bruckba, s az ottani fogadóban — a fogadós útmutatása nyomán — foglyul ejtette a gömöri zászlóalj 4. századának három közlegényét, egy társuknak sikerült elmenekülni. Másnap aztán Görgei adta vissza a kölcsönt: nagyobb erőkkel megszállta Bruckot, s foglyul ejtett 10–15 vadászt, néhány lovat és az egyik vadász vállomása nyomán nagy mennyiségű posztót és egyéb ruházati szereket sikerült zsákmányolnia.

Október 19-én Wilfleinsdorfnál került sor az előőrsök összeütközésére. A 3. (Szász király) vértesezred ezredesi osztálya megtámadta a faluban állomásozó 10. (Vilmos) huszárezrednek a 2. őrnagyi osztályát, s visszaűzte a Lajta mögé. Az összeütközést követően Jellačić úgy döntött, hogy csatát csak a bécsűjhelyi csatorna mögötti fedett állásban vállal, ezért arra utasította alvezéreit, hogy a magyarok támadása után a gyalogság harc nélkül, a lovasság pedig harcolva adja fel a Fischa vonalát, s vonuljon vissza a csatorna mögé.

Október 20-án néhány ellenséges követ jelent meg Görgei előőrseinél. Kérték, hogy Görgei küldjön át hozzájuk valakit, akivel üzenetüket kézbesíthetnék. Görgei erre nem volt hajlandó, de biztosította őket bánatatlanságukról. Az ügy folytatását nem ismerjük,

26 A csapatok ellátására ld. Görgei leveleit MOL Görgey lt. b/4. és b/13/b. fasc. Móga és Kollmann válaszeit uo. b/6. és b/12/3. fasc. A csapatok összetételére ld. a Móga okt. 19-i „tábori parancsán” és okt. 20-i, 231. számú diszpozícióján szereplő láttamozásokat, uo. b/12/3. fasc. és a feldunai hadtest okt. 20-i harcrendjét, Országos Széchenyi Könyvtár, Kézirattár Oct. Hung. 441. Horvát Mihály feljegyzései 16–17. f. A két huszárszázad felváltására ld. MOL Görgey lt. b/13/b. és b/15/1. fasc.

Görgei azonban elrendelte Bruck megerősített őrzését, s az éjszaka folyamán csapatai újabb kilenc vadászt ejtettek foglyul.²⁷

Az október 20-án Móga által kiadott támadási intézkedés szerint a Görgei vezette 5. dandár feladata a következő volt: reggel 3/4 9-kor csatarendben elő kellett nyomulnia Bruckból, úgy, hogy balszárnyát a Stixneusiedlbe, jobbszárnyát a Göttlesbrunnba vezető úton kellett előretolnia. A támadás irányát ennek a dandárnak a mozgása határozta meg. Visszavonulás esetén Görgei és Begg alezredes dandárai fedezték volna azt.

Október 21-én a kijelölt időben a feldunai hadtest dandárai ismét átlépték a Lajtát. A határátlépést megelőzően Móga Lázár György ezredest és Békeffy József alezredest küldte követként Auersperghez és Jellačićhoz azzal a felszólítással: nyilvánítsák ki, hogy továbbra is ragaszkodnak-e azon szándékukhoz, hogy Bécs és Magyarország szabadságát elnyomják, s ezáltal a dinasztia érdekeit is veszélyeztessék.

A Görgei vezette elővéd akadálytalanul érte el Stixneusiedl községet. Stixneusiedl és Gallbrunn között a délutáni órákban egy kisebb ellenséges lovascsapattal találkozott, amelyet rövid ágyúzás után elűzött. A tüzérségi párbajt követően Görgei azt a parancsot kapta Mógától, hogy foglalja el Gallbrunn. Odalovagolt a gömöri zászlóaljhoz, s megkérdezte, „kész volna-e egy falut ostrommal bevenni?” A gömöriek örömmel vállalkoztak a rohamra, mielőtt azonban Görgei megindíthatta volna őket, újabb parancs érkezett Mógától, amely megtiltotta az előnyomulást.

Délután 4-kor ugyanis Stixneusiedlben jelentkezett Mógánál Lázár és Békeffy, s közölték, hogy mind Jellačić, mind Auersperg erői beolvadtak Windisch-Grätz seregébe. Az ellenség erejét — nagyjából reálisan — kb. 80 000 főre becsülték (a támadás előtt Móga 75 000 főről tudott). Móga ezért parancsolt megállást. Este a stixneusiedli főhadiszállásra megérkezett Tallián Ede képviselő Kossuth üzenetével, „hogy az ütközetet seregeink kockáztatásával megkísérelni nem szabad, különben a felelősség reánk süllyül, ha a hazát seregeink elvesztésével veszedelembe hozzuk”. Mógának csak ennyi kellett. Miután Kossuth azt is kikötötte, hogy csak a bécsiek legalább 25 000 fővel történő kitorése esetén folytathatja tovább a támadást, kijelentette: az erőviszonyok jelenlegi állásában a sikerre nem lát esélyt, s ezért legjobb lenne, ha a sereget visszavonják a Lajta mögé. Mind Móga, mind Kollmann azt állították, hogy a határ osztrák oldalán nincs olyan állás, amelyet ilyen jelentős túlerővel szemben tartani lehetne. Éjjel 11-kor Móga kiadta az újabb rendelkezést — ezúttal a visszavonulásra. A Görgei vezette 5. dandárnak reggel háromnegyed hatkor kellett megkezdenie a visszavonulást Bruck irányába. A Stixneusiedl és Gallbrunn között táborozó Görgei így ismét kénytelen volt elfoglalni megszokott pozícióját. Az est folyamán a legénység amúgy is elégedetlenkedett, mert a kiküldött tiszteknek alig sikerült némi élelmet vételezni a dandár számára. Az elégedetlenség az elrendelt visszavonulás miatt még nagyobbra nőtt.

A visszavonulást a 7. (Kress) könnyűlovas ezred néhány osztaga zavarta, ezért Görgei utóvédként hátrahagyta a 10. (Vilmos) huszárezred néhány járőrét. Az egyik huszárrajőr megtámadta a könnyűlovasokat, s kettőt közülük foglyul ejtett. Görgei ezeket a főhadiszál-

27 A biztosok okt. 18-i jelentését ld. KLÖM XIII. 242–243. Pulszky leveleit ld. uo. 221–222., 237. Kossuth utasításait ld. uo. 226–228., 245–246. A biztosok nyilatkozatát közli *Karl Obermann: Die ungarische Revolution von 1848/49 und die demokratische Bewegung in Deutschland*. Bp. 1971. 55. A biztosok okt. 20-i jelentését ld. MOL Csány-ir. IBA 405. — Az okt. 18–19-i eseményekre ld. *Tompa Mihály* idézett levelét és cikkét (20. jz.), *Cserző Bence* cikkét, Marcius Tizenötödike, 1848. okt. 26. No. 192., *Mezős L.*: i. m. 21., *Hugo Freiherr von Komers-Lindenbach: Geschichte des k. k. Uhlanen-Regimentes Alexander II., Kaiser von Russland Nr. 11.* (vormals 7. Cheveauxlegers-Regiment) von seiner Errichtung 1814 bis Ende 1877. II. Wien, 1877. 56. Az okt. 19-i wülfeinsdorfi összeütközésre és Jellačić elhatározására ld. *Edwin von Sacken: Geschichte des k. u. k. Dragoner Regimentes Friedrich August König von Sachsen Nr. 3.* II. Wien, 1927. 4. és *J. Czeike: i. m. 278–279.* Az okt. 20-i eseményekre ld. *Cserző Bence* hivatkozott cikkét.

lásra küldte, s egyben azt is jelentette, hogy további 23 foglyot őriznek Bruckban, s ez komoly terhet ró az amúgy is túlterhelt legénységre.²⁸

Október 23-án Kossuth is megérkezett Miklósfalvára, s estére összehívta a haditanácsot. Az OHB elnöke viszonylag nagyszámú, de meglehetősen csekély harcértékű katonasággal jött a táborba. Útközben, október 22-én Mosonban találkozott Kollmannel, akitől megtudta, hogy Jellačić és Auersperg csapatai beolvadtak Windisch-Grätz seregébe. A Móga stixneusiedli főhadiszállásáról visszatérő Tallián Edétől arról is értesült, hogy Windisch-Grätz rendeletben szólította fel Mógát és a többi volt cs. kir. tisztet, hogy térjenek vissza csapataikkal együtt a császár hűségére, s jelentkezzenek nála. Kossuth sietett megtiltani a proklamáció közzétételét.

Az este összeült haditanácsról egyetlen forrásból, Görgei emlékirataiból tudunk. Eszerint Kossuth elmondta, hogy Bécs felmentése morális kötelesség, s az általa hozott erősítések birtokában a hadsereg a siker reményében indíthat támadást. A következő felszólaló Móga volt. Emlékeztette a tisztikart a zászlóesküre, másrészt felhívta a figyelmet a hadsereg hiányaira, hozzátéve, hogy az előnyomulást ebből a szempontból kellene mérlegelni. Móga ezután felszólította a tiszteket, hogy meggyőződésüket kertelés nélkül mondják ki. Mógát Görgei követte a sorban. Emlékezései szerint elmondta, hogy a támadási parancsnak hajlandó engedelmeskedni, de annak kiadását a hadtest hiányos kiképzettsége és felszereltsége miatt nem javasolja. A csapatok nem elég összeszokottak ahhoz, hogy egy ilyen hadműveletet végrehajtsanak. Úgy vélte, hogy még a hadtest kijelölt időben történő megindítására sem sok remény mutatkozik. Ezt követően Kossuth megkérdezte tőle, mennyire becsüli azt a lelkesedést, „melyet az ő szónoklata a seregben fölkelteni képes”. Görgei válasza meglehetősen kiábrándító volt: „A táborban és közvetlenül a szónoklat után nagyon sokra, a fáradalmak után és az ellenséggel szemben igen kevésre.” Kossuth következő kérdése az volt, hogy Görgei véleménye szerint tehát „egyetlen embert sem hozunk haza seregünkéből?” Görgei azt válaszolta, hogy a nemzetőröket és önkénteseket hazahozza gyors lábuk, de a sereg megalakításához szükséges kevés számú jó csapat odavезhet. Kossuth ezután határozathozatal nélkül zárta le a tanácskozást.

Másnap, október 24-én a parndorfi főhadiszállásra újabb követ érkezett Windisch-Grätzről a már említett felszólítás egy újabb példányával. Móga erre egy újabb tisztí tanácskozást hívott össze, de Kossuthot vagy nem értesítette, vagy a táborban szónoklatok sorát tartó elnök nem tartotta fontosnak jelenlétét a megbeszélésen. Móga elmondta, hogy ő senkit sem szólít fel a Windisch-Grätz iránti engedelmességre, s kijelentette, hogy ő sem adja meg magát a tábornagynak. A tisztikar tagjaitól megkérdezte, hogyan vélekednek az újabb előnyomulás esélyeiről, s Görgei — emlékirata szerint — katonai szempontok alapján megint a határátlépés ellen nyilatkozott. A tanácskozás végeredménye az volt, hogy a tisztek egyhangúlag elhatározták, „miszerint Windisch-Grätz utolsó parancsa következtében semmi esetre a határt át nem lépik, mert különben akasztófa vár rájuk”. Móga azonban így is elégedetlen volt e nyilatkozattal, mondván, hogy Kossuth és a kormánybiztosok jelenlétében a tisztek meg fogják szavazni a határ átlépését. Ezt követően — állítólag — Görgeihez fordulva így szólt: „Őn az egyetlen, akiben megbízom! Legyen bátorsága az elnökkel ugyanolyan nyíltan beszélni, mint most beszélt.”

28 Az okt. 20-i diszpozíciót közli *Gyalóky J.*: Egykorú adatok i. m. HK 1929. 219–220. A követküldésre ld. *F. Hauptmann*: i. m. II. 176–177.; *J. Czeike*: i. m. 275.; Das Tagebuch des Polizeiministers Kempen von 1848 bis 1859. Bevezette és kiadta *Josef Karl Mayr*. Wien–Leipzig. 1931. 113.; Lázár György haditörvényszéki vallomása (8. jz.); KLÖM XIII. 265–266. Görgei dandárjára ld. *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 121–124., *Tompá Mihály* hivatkozott cikke és levele (20. jz.), *Cserző Bence* cikke, Marcius Tizenötödike, 1848. okt. 26. No. 192. A visszavonulás okaira ld. Móga és Csány jelentését KLÖM XIII. 264–266. Móga az ellenség erőinek létszámáról a támadás előtt: MOL H 2. OHB 1848:1607. és uo. Kossuth Polizei Akten No. 273. Ld. még Batthyány Lajos gróf főbenjáró pöre. Szerk.: *Urbán Aladár*. Bp. 1991. 216. A visszarendelő diszpozíciót és Görgei jelentését a visszavonulásról ld. MOL Görgey lt. b/12/3. és b/4. fasc.

A tanácskozásról Kollmann beszámolt Pulszkyknak, az pedig Csány László kormánybiztosnak, Móga pedig átküldte Kossuthnak Windisch-Grätz nyilatkozatát. Kossuth, aki aggódott az előző esti haditanács és Windisch-Grätz felszólítása miatt, közölte Mógával, hogy immáron meg akar bizonyosodni a tisztikar hangulatáról. Ezért minden tisztól nyilatkozatot kért, hogy hajlandó-e engedelmeskedni az országgyűlés és az OHB utasításainak. Október 25-én Móga meghozta a tisztikar nyilatkozatait. A volt cs. kir. alakulatok közül határozott igennel felelt a 34. gyalogezred két zászlóaljának és a 4. és 10. huszárezrednek a tisztikara. A 60. gyalogezred zászlóalj a határátlépés ellen nyilatkozott, a 48. gyalogezred és a székely határőrszászlóalj, illetve a 6. és 9. huszárezredek tisztikara nem nyilvánított határozott véleményt. Kossuth ezután összehívta a tiszteket. Felolvasta nekik a Windisch-Grätz felhívására adott választ, majd beszédet mondott. Hibának tartotta, hogy a magyar sereg nem üldözte a kellő időben Jellačićot, illetve hogy a bécsiek sem fegyverezték le a bánt. Ugyanakkor méltányolta a tisztikar morális szempontjait is. A beszéd hatására több tiszt visszavette a lemondását. A Windisch-Grätzhez intézett memorandum kézbesítésével Kossuth Ivánka Imre frissen kinevezett ezredest bízta meg. Az ezredes indulása előtt Kossuth — Pázmány és Görgei jelenlétében — értekezett Ivánkával az újabb támadás esélyeiről. Ivánka úgy vélte, hogy a katonai siker csak a bécsiek kirohanása esetén lehetséges, ha azonban menni kell, „tegyük meg ezt teljes erővel, de gondoskodjunk arról is, hogy visszajöhessünk”. Egyébként Ivánka úgy vélte, hogy a Kossuth által megfogalmazott memorandumra Windisch-Grätz nem fog válaszolni. Ugyanakkor javasolta, hogy a sereget tisztítsák meg azoktól a csapatoktól, amelyek nem a háború végéig vállalnak szolgálatot.²⁹

Október 24–25-én Kossuth végiglátogatta a tábornokot, s igyekezett megteremteni az előnyomulás hangulati feltételeit. A legénység egy része azonban húzódozott, részben azért, mert már elege volt a mindig visszavonulással végződő vállalkozásokból, részben pedig azért, mert tudta, hogy „a hadvezérek egyenlően azt állítják, hogy Windisch-Grätz 80 ezerét nekünk idegen földön, ősszel, gyakorlatlan néppel megtámadni nagy vakmerőség”. Így okoskodott a gömri önkéntes zászlóalj egy része is, de mikor Görgei kijelentette, „hogy ha 3 ember összejön okoskodni mer a menetel vagy nem menetel felett, agyonlöveti az Isten fiát is, lón nagy csendesség”.

Október 26-án újabb haditanács ült össze. Ezen Móga és Kollmann a sereg állapotára és a tisztikar bizonytalanságára hivatkozva ellenezték a bevonulást. Kossuth felszólította őket, hogy írásban is adják be ellenérveiket. A fővezér és vezérkari főnöke ezt meg is tették. Memorandumukban élénk színekkel ecsetelték a magyar sereg hiányos kiképzettségét, fegyverzetét, ruházatát, ugyanakkor felhívták a figyelmet az ellenség számbeli és minőségi fölényére s lovasságának nagy számára. Az október 27-én összeült újabb haditanács előtt azonban egy olyan hír érkezett, amely — valószínűleg — döntő hatással volt a tisztikar hangulatára. A Windisch-Grätzről eredménytelenül visszatérő Ivánkát ugyanis Jellačić határőrei elfogták. Windisch-Grätz válasza — amelyet Dobay nemzetőrszázados hozott — nem ígért semmi jót: „Lázadókkal nem tárgyalok” — üzent a herceg.

Az újabb haditanácson Kossuth három érveléssel indokolta a támadás szükségességét. Külpolitikai jellegű érve az volt, hogy „ügyünk Bécs ügyéhez kötve európai ügy — attól elválasztva senki által nem fog figyelembe vétetni”. Praktikus érve az volt, hogy ha most nem használják a sereget, akkor azt téli szállásokra kell vinni, s ezáltal annak létszáma a nemzetőralakulatok távozása miatt a felére csökkenhet. A morális érvelés pedig Ivánka elfogatá-

29 Kossuth útjára és érkezésére ld. KLÖM XIII. 261., 268–269. és KLÖM XV. 868–869.; *Hermann R.*: Csány László i. m. 150–151. Az okt. 23-i miklósfalvi haditanácsra ld. *Görgey A.*: i. m. I. 203–209. Az okt. 24-i tanácskozáásra ld. KLÖM XIII. 275.; Pulszky levele Csányhoz MOL Csány-ir. IBA No. 248. és *Görgey A.*: i. m. I. 202–203. (Görgei itt téved, mert a miklósfalvi haditanács előttré teszi ezt a tanácskozást.) Az okt. 25-én történetekre ld. KLÖM XIII. 275–277. és 282.; *Ivánka I.*: i. m. 34.; *Görgey A.*: i. m. I. 210.; *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 126–128.; *Pulszky Terézia*: Egy magyar hölgy emlékiratai. Ford.: *Hortobágyi Tibor*. Szerk.: *Egyed Ilona*. Bp. 1986. 203–204. Ivánka és Kossuth beszélgetésére ld. *Ivánka I.*: i. m. 34–36.

sa szolgáltatta. Kossuth úgy vélte, már maga ez elegendő érv lenne a támadás mellett. Ezt követően hozzátette: „ha mindezek mellett seregünk vezeterei mind azt mondják, hogy előnyomulás esetében ármádiánk elvész, én stratégiai lehetetelenséget parancsolni nem fogok...” Ha azonban akad olyan törzstiszt és tábornoki tiszt, akik nem osztják Mógaék aggodalmait, „s ha nem is győzelmet, de legalább azt valószínűnek hiszik, hogy csatavesztés esetében seregünket el nem veszítjük, hanem jó részben Pozsonyba hazahozhatjuk”, akkor ő kész azokra bízni a vezényletet s „a roppant fontosságú politikai okokat a stratégiai lehetőséghez mérlegbe vetve” kiadni a támadási parancsot.

Ezt követően Móga és Kollmann szóban megismételték ellenérveiket. Kollmann kijelentette, hogy olyat még soha nem olvasott vagy hallott, „hogy csupán morális kötelességből valamely hadjárat a megveretés biztos kilátásával indított volna”, s úgy vélte, Kossuth kikötése a sereg visszahozataláról teljesíthetetlen. Pulszky Ferencné — valószínűleg Pulszky Ferenc elbeszélésén alapuló — beszámolója szerint Móga és Kollmann azt javasolták, hogy a hadtestet inkább egy realisabb katonai célra, a Morvaországból betört Simumich-hadosztály elfogására használják.

Őket követte Puzstelnik Henrik tábornoki őrnagy. Elmondta, hogy a terepadottságok megfelelő kihasználásával meg lehet akadályozni, hogy az ellenség érvényesítse lovassági fölényét, s előadta tervét, amely mellett — véleménye szerint — a sereget vissza lehet hozni vereség esetén is. Puzstelnik után Görgei szólalt fel. A jelenlevők megdöbbenésére — hiszen az eddigi haditanácsokon ellene nyilatkozott — helyeselte a határátlépést s kijelentette: „nincs választás, előre kell menni, mert ha nem megyünk, többet veszítünk, mintha három csatát vesztenénk”. A Pulszky házaspár visszaemlékezései szerint Görgei azt is kifejtette, hogy a sereget olyan embernek kell vezetnie, aki már minden hidat felégett maga mögött, mert Móga volt bajtársai a másik oldalon találhatók, „így a csapatoknak nincs bizodalma iránta”. Ezt az epizódot azonban cáfolja Kossuthnak a haditanácsról írott beszámolója. Eszerint ugyanis ő felszólította Görgeit a fővezérség átvételére, Puzstelnikot pedig a terv végrehajtására, a két tiszt azonban szerénykedni kezdett. Puzstelnik arra hivatkozott, hogy nem elég ismert a tisztikar körében, így utasításai iránt nem lesznek bizalommal, Görgei pedig arra, hogy a rangban idősebb tisztnek nem fognak neki valami nagy örömmel engedelmessé válni. A helyzet megoldására Kossuth azt a kompromisszumos megoldást választotta, hogy Móga a csata idejére fővezér marad, Görgei vezeti az elővédet, Puzstelnik és Kollmann pedig együtt dolgozzák ki a támadás haditervét.

A haditanács leírásából és néhány más tényezőtől úgy tűnik, hogy október 27-ét megelőzően — bár erről egyikük sem szól — Kossuth és Görgei négy szemközt is tárgyalhatott egymással. Kossuth már október 26-i jelentésében utalt arra, hogy „ha generálisok nélkül nem akarom az ütközet percében hagyni ezen hadsereget, kénytelen leszek Görgeynek tábornoki diplomáját (...) kézbesíteni”. Október 27-i beszéde pedig egyértelmű felhívás volt Görgeihez: itt az alkalom, amire október 11-én már utalt. Az sem lehet véletlen, hogy a haditanácson Puzstelnik kész haditervvel állt elő. Az őrnagy a Karger-dandárral ugyanis csak az elmúlt napokban, a második határátlépés után érkezett meg Parndorfba, s nem valószínű, hogy három nap alatt a saját elhatározásából már támadó haditervet dolgozott volna ki, ha erre nem kap valamilyen biztatást.

Érdekes Görgei magatartása is. Az ifjú ezredes — ha emlékiratainak hinni lehet — a második határátlépés kudarca után egyszerre csak fogékony lett Móga aggodalmai iránt. Nem feledkezhetünk meg azonban arról sem, hogy Windisch-Grätz megérkezése után a siker legcsekélyebb reménye is eltűnt. Görgei számára nem jelenthetett morális akadályt a Lajta. De mint volt cs. kir. tiszt tudhatta, hogy két és félszeres túlerő elleni támadásnál a siker nem éppen valószínű, a megsemmisülés annál inkább. Ezért szavazott az első haditanácsokon Kossuth támadási indítványa ellen. Október 27-re azonban ismét megváltoztatta véleményét. Katonai jellegű aggályai aligha múltak el. Kossuth személyes varázsa, az elnök rábeszélése vagy a Magyarország külpolitikai érdekeire történő hivatkozás győzte meg? Vagy csupán az ambíció munkált benne? A kérdésekre válaszolni nehéz. Valószínűleg mindegyik tényezőnek szerepe lehetett választásában. A Görgeivel nem éppen rokon-

szervező Perczel Miklós szerint „bizonyosan Kossuthal történt titkos megállapodás folytán ő inszenizálta azt az esztelen hadjáratot”. Tény, hogy mind Kossuth, mind Görgei úgy érezhették, a hadtest eddigi felső vezetésével a beállott új helyzetben nem lehet végigharcolni a háborút, a megegyezésre pedig egyelőre — Windisch-Grätz válasza ismeretében — nem sok esély van. A támadást tehát nem annyira a katonai észszerűség, mint inkább a hadseregen belüli viszonyok tisztázásának igénye indokolta.³⁰

Az ütközet előtt Móga át kívánta szervezni a sereget. Intézkedése szerint Görgei 7. számú dandára a IV. hadosztályba került volna. E hadosztály másik felét Perczel muraközi erői alkották, ezért hadosztályparancsnokot nem neveztek ki élére. A hadosztályba a székelly határőrszázlőaljon kívül Szász János őrnagy pesti önkéntesei, a Hajdú-kerületi és a Gömör megyei önkéntes mozgó nemzetőrzászlőaljak tartoztak volna. A lovasságot a 10. (Vilmos) huszárezred egy osztálya, a tüzérséget a 3. honvéd gyalogüteg alkotta volna. Az átszervezést azonban nem hajtották végre, mert az ütközetben Görgei továbbra is a dunán-inneni önkéntes mozgó nemzetőrség három zászlőalját (1. pesti, 3. honti és 4. nógrádi), a gömői önkéntes zászlőaljat, másfél század Vilmos-huszárt és a 3. honvéd gyalogüteget vezényelte. Az oly sok gondot okozó 1. dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrzászlőaljat Kosztolányi Móric dandárába osztották (vissza). Az október 27-én kiadott diszpozíció szerint Görgei 7., Schweidel 1., Kiss Miklós őrnagy 4. és Karger őrnagy 10. dandárai alkották a támadó hadsereg centrumát. A 26 890 főnyi, 82 löveggel rendelkező hadtest közel fele, 12 810 fő és 42 löveg a harcrend ezen részéhez tartozott. A centrum feladata az volt, hogy Brucktól északnyugati irányba, Arbesthalig nyomuljon elő. Ezt követően az 1. dandár a Schiringer-erdő mellett nyomul előre, annak nyugati végétől a Mitterberg hosszában a Königsbergig húzódó úton, s az utóbbin található vízeséseknél megállva, arccal Klein-Neusiedl felé vesz állást. Görgei 7. dandárának az 1. dandártól le kellett maradnia a Mitterberg és a Ludwigshöhe között húzódó útnál, majd ezt követve meg kellett szállnia Kellesdorft. A két dandár mögött helyezkedett el a 4. dandár. A jobbszárnyat alkotó 6. dandár Fischamendnél, a 2. és 3. dandár a 6. dandár és a centrum dandárai között vett volna állást. A bal-

30 Kossuth agitációjára ld. *Hermann R.*: Csány László i. m. 152.; *Mezősy L.*: i. m. 25. A gömői zászlőalj-ra ld. *Tompa Mihály* hivatkozott levelét (20. jz.). Az okt. 26-i haditanácsról csak Móga és Kollmann okt. 27-i memorandumából tudunk, közli KLÖM XIII. 296–298. Ivánka elfogatására ld. *Ivánka I.*: i. m. 36–44.; KLÖM XIII. 302–303. Az elfogatás hírének hatására ld. uo. 299.; *Görgey A.*: i. m. I. 210.; *Pulszky T.*: i. m. 205. Az okt. 27-i haditanácsra ld. Kossuth beszámolóját, KLÖM XIII. 298–300., 379.; *Perczel M.*: i. m. I. 70–71.; *Pulszky T.*: i. m. 205–207.; *Pulszky Ferenc*: Életem és korom. Szerk. *Oltványi Ambrus*. Bp. 1958. I. 443. Kossuth okt. 26-i levelét ld. KLÖM XIII. 290. *Perczel Miklós* véleménye: i. m. I. 73. — *Barta István*, majd az ő nyomán több más történész is úgy vélte, hogy Görgei „szépitényi akarva utólag saját szerepét — emlékirataiban úgy ír, hogy ő ellene volt a támadásnak”. Barta szerint Kossuth beszámolója éppen az ellenkezőt bizonyítja. Csakhogy Görgei az október 23-i miklósfalvi, Kossuth pedig az okt. 27-i pamdorfi haditanácsról beszél. Görgei elhallgatja, hogy megváltoztatva véleményét, Kossuth pedig nem szól az első haditanács számára kedvezőtlen eredményéről. A két haditanácsot jól választotta szét *Kéry Gyula*: A magyar szabadságharc története napi-kronikákban (1848). Bp. 1898. 581., 590. Az ellentmondás feloldására tett kísérletet *Pusztaszeri László*: *Görgey Artúr a szabadságharcban*. Bp. 1984. 47–52. és *Wolfgang Häusler*: Das Gefecht bei Schwechat am 30. Oktober 1848. Militärliterarische Schriftenreihe, Heft 34. Wien, 1977. 21–23., de Pulszky emlékirataitól némileg félrevezetve, nem jutottak megnyugtató megoldásra. A kronológiát tisztázta *Hermann R.*: Csány László i. m. 153–154. — Görgeiről barátja, Leiningen-Westerburg Károly is úgy tudta, hogy a határátlépés kérdésében, „jellemző éles logikájával ellene mondott e tervnek”. Gróf Leiningen-Westerburg Károly honvédtábornok levelei és naplója. In: *Az aradi vértanúk*. Szerk.: *Katona Tamás*. Bp. 1979. I. 119. Jókai szintén úgy tudja, hogy „a schwechati csata előtt már ellenzék volt Görgey Kossuth irányában, a haditanácsban rosszallta az Ausztriába átmenetelt, s mégis a csata alatt őt nevezte ki a sereg vezéréül...” *Jókai M.*: *Elbeszélések* i. m. 2/B. 177. A kissé maliciózus Mészáros Lázár emlékirataiban szintén úgy véli, hogy Görgei „alattomban szintén a határon át lépést ellenző majoritással tartott”, s csupán Kossuth támadási tervének végrehajtására ajánkozott fel Pusztelnikkel együtt. *Mészáros L.*: i. m. I. 262. (Mészáros azonban emlékiratai írása közben már befolyásolhatták Perczel Miklós adatai, akivel hosszú időt töltöttek együtt a törökországi emigrációban.)

szárnyat alkotó dandárok közül az 5. a Neubergig, a 9. a Reinberg és Margarethen am Moos közötti síkságon állt volna fel. A tartalékot alkotó 10. dandár a Mitter- és Königsberg közötti erdőben, fedett állásban állomásozott volna. Visszavonulás esetén Görgei dandárának kellett védenie a Lajta vonalát.³¹

Október 28-án minden a tervek szerint történt. Október 29-én déltájban a balszárny Schwandorfnál, a közép Enzensdorfnál, a jobbszárny Fischamendnél átkelt a Fischán, s megindult Schwechat felé. A főhadiszállás Enzensdorfon maradt. Görgei aznap levélben figyelmeztette Pusztelnikot, hogy a 7., 3., 2. és 6. dandárok egy vonalban állnak, az 1. lemaradt, az 5. és 9., a balszárny-dandárok viszont túlzottan előre mentek. Az éj folyamán némi zavart okozott, hogy Nemegey Bódog százados, a balszárny vezérkari főnöke olyan hírt kapott, miszerint az ellenség megkerülni készül a balszárnyat. Ezért a tartalékból egy zászlóalj népfelkelőt (állítólag a győrieket) küldtek a balszárny erősítésére. A zászlóalj azonban eltévedt a sötétben, s fel-alá metelésével a centrum baloldalán álló 7. dandár éjszakai nyugalalmát is alaposan megzavarta.

A másnapi támadásnál Görgei dandára alkotta az elővédet. Reggel 7 órakor a jobbszárnyon a dunáninneni önkéntes mozgó nemzetőrség 2. (pesti) zászlóalja és a székely határőrszászlóalj Guyon Richárd őrnagy vezetésével megostromolta és bevette Mannswörth községet. A támadással egyidőben Görgei azt az utasítást kapta Mógától, hogy várja be a centrum többi dandárát. Az ezredes a parancs vétele előtt ellenséges vonalakat látott felbukkanni a Schwechat előtti magaslatokon. Támadni akart, de Móga parancsa ezt megakadályozta. Amikor a centrum dandárai végre megérkeztek, Móga utasította Görgeit, hogy foglalja el az említett magaslatokat. Mivel az ellenség vonalai közben Schwechatra húzódtak vissza, Görgei minden további nélkül eleget tehetett az utasításnak. Ezt követően — mivel a mellette álló dandárt a község északkeleti részéről ágyútűz érte — Görgei elkezdte lövetni Schwechatot. Már éppen meg akarta támadni a községet, amikor Mógától azt az utasítást kapta, hogy a balszárny túlzott hátramaradása miatt álljon meg. A Répásy Mihály ezredes vezette, hét század huszárból, két ágyúütegből, egy frissen szerzett honvéd- és két nemzetőrszászlóaljból álló balszárny ugyanis annyira elmaradt a jobbszárnytól, hogy félő volt, az arcvonalon így támadt résbe benyomuló ellenség oldalba és háttámadhatja a magyar centrumot. Görgei célszerűbbnek tartotta volna, ha Móga vagy előre parancsolja a balszárnyat, vagy pedig Schwechatról legalább négy ágyúlövésnyi távolságra hátrarendeli a centrum és a jobbszárny erőit. A Schwechat előtti télen várakozás ugyanis csak arra volt jó, hogy az ellenségnek alkalmat adjon a nyílt terepen lévő magyar csapatok elleni összpontosított tűzcsepásra. Görgei erre személyesen figyelmeztette Mógát, de a fővezér meglehetősen durván letorkollta az okvetetlenkedő ezredest. Görgei ezt követően visszasietett dandárához, amelynek oldalában időközben ellenséges bekerítő oszlop mutatkozott. Görgei, a bekerítést kivédendő, négy zászlóalját csáskány alakban állította fel, lovasságát a dandáránál maradt felüteg fedezetére rendelte. (Másik négy lövegét Pusztelnik már korábban elkérte, hogy Schwechat délkeleti utcavégének meghosszabbítását tűz alatt tudja tartani.)

Délután 2 óra tájban Jellačić vezérkari főnöke, Zeisberg vezérőrnagy megunta a tétlenséget, s egy hét és egy tizenkétfontos üteg bevetésével támadást kezdett Neukettenhofnál. Az ágyútűz következtében a Görgei balszárnyát alkotó gömöri és honti önkéntes mozgó nemzetőrszászlóaljak megintogtak, majd megfutottak. Görgei ezt követően az 1. pesti önkéntes mozgó nemzetőrszászlóaljhoz vágatott, mert úgy vélte, hogy velük még megkísérelhet egy rohamot a túlzottan előremérészkedő cs. kir. ütegek ellen. Azonban csakhamar ez a zászlóalj is követte a hontiak és gömöriek példáját; hiába próbálta meg Gózon Lajos százados a következő szavakkal rohamra vezetni a legénységet: „Ide, magyar! Itt a zászlód, itt dögölj meg!” Görgei már csak a nógrádi önkéntes zászlóaljból bízhatott. A zászlóaljat viszonylag jó rendben, fedett állásban találta, ám amint az alakulat az ellenség ágyúinak hatókörébe került, követte ez is a többiek példáját. Görgei számára ezután nem maradt más, mint a visszavonulás. A visszavonulás fedezésében csupán

31 A hadtest új beosztására ld. az okt. 27-i harcrendet, MOL H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok, 1848:9276. (Nem a helyén, hanem a 40. dobozban.) A tényleges helyzetre ld. *Görgey A.*: i. m. I. 216–217. és *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 128–129. (utóbbi tévedésből hat század Vilmos-huszárról ír). A diszpozíciót ld. a hivatkozott harcrend mellett. A centrum létszámát a harcrend helyesbített adatai alapján adtam meg.

a dandáránál található másfél század huszárra és a Strakonitzky Bazil vezette félütegre, pontosabban ennek a csataterén maradt két lövegére számíthatott.

Nem alakult jobban a helyzet a többi ponton sem. A centrum első harcvonala mögött álló csapatok, amelyek tekintélyes részét népfelkelők és mozgósított nemzetőrök alkották, részben a gömöriek futása, részben a közéjük csapódó ágyúgolyók hatására szintén rendetlen visszavonulásban kerestek menedéket. A sorozredi csapatok közül a 34. (Porosz herceg) gyalogezred I. zászlóalja tűnt ki gyávaságával. A centrum csapatainak visszavonulását csakhamar követte a jobbszárny és a balszárny csapatainak viszonylag rendezettebb hátrálása. A csapatokat csak a Fischa mögött sikerült rendezni.

Móga és Kollmann Répásy hátramaradásának pillanatában erősítéseket küldtek a magyar balszárnyra, majd úgy vélték, hogy legjobb lenne a csapatokat a Fischa mögé visszavonni. Kossuth — az eddigi sikerektől, Mannswörth bevételeitől és a Görgei vezette jobbszárny gyors előretörésétől fellelkesülve — úgy vélte, hogy a támadást folytatni kell, s ezért Görgeihez futatást küldött, „hogy azon határozottsággal, melynek hiánya seregünk vezéréte körül hetek óta tapasztalható, a parancsnokságot átalvegye”. Görgei azonban nem kapta meg ezt az utasítást, s a megkezdett visszavonulás miatt már úgysem nagyon tehetett volna semmit.³²

Görgei és kísérete október 30-án este Fischamendben éjszakázott. Másnap reggel megindította nagyjából összeszedett dandárát Bruckba, ám menet közben azt az utasítást vette, hogy ne oda, hanem Köpcsénybe vezesse csapatait. Itt, Köpcsényben kapta Kossuth utasítását, hogy Németóvárt és Hainburgot is szállja meg, „mert ez inkább kulcsa Pozsonnak, mint Köpcsén”, s arra is alkalmas helyen fekszik, hogy a morvamezei ellenséges mozdulatokat figyelemmel lehessen tartani. Kossuth utasításában kérte Görgeit, hogy a hadtest más dandárparancsnokaival, Mógával és a vezérkar főnökével együtt jelenjen meg nála. Ezzel egy időben Görgei Mógától is utasítást kapott, hogy jelentkezzen a köpcsényi kastélyban lévő főhadiszálláson.

Görgei éjjel után érkezett a főhadiszállásra, ahol Móga segédtisztjétől megtudta, hogy az altábornagy a visszavonulás közben leesett lováról, s ezért beadta lemondását. Utódjául Görgeit ajánlotta. Másnap korán reggel Görgei Pozsonyba érkezett, s jelentkezett az elmúlt napok megpróbáltatásai miatt szintén betegeskedő Kossuthnál. Kossuth egyrészt beszámolt neki schwechati tapasztalatairól, az ütközet menetéről, Móga és Kollmann — szerinte — nem egészen egyértelmű magatartásáról. Majd néhány szóban összefoglalta a Simunich altábornagy hadtestének elfogására tett intézkedéseit, s ezt követően meglehetősen furcsa indoklással felajánlotta Görgeinek a hadsereg főparancsnokságát. Görgei először szabódott, mondván, hogy ezt a rangban idősebb bajtársai bizonynal mellőzéseként érzékelik majd. De Kossuth biztosította arról, hogy nem csupán Móga javasolta őt e posztra, hanem a többi, magas beosztású tiszt is, s hogy ez utóbbiak ugyanúgy megkapják a tábornoki kinevezést, mint Görgei. Görgei tehát igent mondott. Kossuth ezek után átadta neki az október 11-én kiállított tábornoki diplomát, s hivatalos formában, írásban is közölte vele kinevezetését. Ugyanakkor arra kérte, tegye meg intézkedéseit annak érdekében, hogy a Simunich elfogására Guyon ezredes parancsnoksága alatt kiküldendő csapatok minél hamarabb útnak indulhassanak.

Görgei kinevezéséről Kossuth még aznap értesítette az OHB-t is. A kinevezést egyrészt Görgei schwechati érdemeivel és a visszavonulás közben játszott szerepével magyarázta, s nem mulasztotta el hozzátenni, hogy „Görgey tábornok úrnak fővezérré kinevezetése fölött az egész sereg osztatlan öröme találokott az enyimmel”. Még lelkesebb hangon számolt be Görgei kinevezéséről 1848. november 9-én, a képviselőházban. „Bizodalomban Görgey ezredes, most pedig tábornokra esett, egy oly férfiúra, ki iránt akár a honvédelmi bizottmány, kinek kezében van a kormány, akár a tisztelt Ház nem osztoznék azon bizodalomban, mellyel iránta vagyok lelkesülve, azért becsületemmel álllok jót a képviselőháznak, hogy ma tessék mondani neki, az úr nem lesz fővezér, hanem közlegény, híven fogja így is a hazát szolgálni ... mert ő úgy van lelkesülve, mint Magyarország minden igaz tagja, hogy nem azt kérdi, magas polcra állítatik-e,

32 Az előnyomulásra ld. *Görgey A.*: i. m. I. 211–212.; *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 128–129.; KLÖM XIII. 306.; Marcius Tizenötödike, 1848. okt. 31. No. 196.; Kossuth Hírlapja, 1848. nov. 2. No. 107. Görgei levelét Pusztelnikhez ld. MOL *Görgey lt. b/4 fasc. Az ütközetre* ld. *Görgey A.*: i. m. I. 212–222.; *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 129–136.; KLÖM XIII. 312–314.; 379.; *Perczel M.*: i. m. I. 71–72. Az ütközet legjobb leírását ld. *W. Häusler*: i. m. 26–32.

hanem azt, mit parancsol a hazafiú kötelesség. Azt jövendölém a tábornok úrnak, ha egy kis szerencséje járul hozzá, neki az isteni gondviselés nagy és fényes pályát jelelt ki, és azon meggyőződéssel jövendölém, miképp tudom, hogy akármik legyenek is a körülmények, ő a szabadság hű szolgálja marad mindig.”

Görgei reagálását öccse, István jegyezte fel: „Mily különös is a végzet. Ád olyat, amire nem vágytam, és megtagadta legkedvesebb két óhajtásomat: egykor régen egy nőt — és most a zászlóaljparancsnokságot... Szerettem volna egy gyalogzászlóalj parancsnoka lenni; megmutatni: egy zászlóaljból mit lehet csinálni — mit egy zászlóaljjal, egy zászlóaljnak élén. Azzá nem lehettem, aminek, tudom, meg bírtam volna felelni. Most hadsereget bíztak rám! Ennek meg bírok-e felelni, nem tudom. De megpróbálom!” Barátjának, gróf Leiningen-Westerburg Károlynak pedig így beszélt elhatározásáról: „Nincs bennem annyi nagyravágyás, hogy előretolakodjam, de a legnagyobb mértékben megvan bennem az a nagyravágyás, hogy vállaljam, amire másnak nincs bátorsága. Ha más lép föl elszántan, nem keltem volna versenyre vele.”

Görgei fővezéri kinevezésének visszhangjáról meglehetősen keveset tudunk. A jelentősebb napilapok közül sem a Közlöny, sem a Kossuth Hírlapja, sem a Pesti Hírlap, sem a Nemzeti nem foglalkozott külön cikkben az eseménnyel. Csernátoni Lajos, a Marcius Tizenötödike szerkesztője a schwechati csatáról szóló beszámolójában úgy vélte, hogy a seregnek csak vezére lett volna szüksége, „hogy ma tán Bécs falai közt legyen; ily vezére tegnap nem volt, ily vezére tegnap reggel óta Görgei tábornagy és fővezér. Az Isten tartsa meg őt soká nekünk, mert szívében magyar érzelme és becsületesség, agyában pedig ritka áttekintő tehetség és éles értelem lakozik; emellett van fővezéri kinézése, van sas tekintete és méltóságos férfiassága, és van bátorsága, e tulajdonok szeretté [sic!] és tiszteltté teszik őt a sereg előtt, melynek már eddig is kedveltje.” Valamivel visszafogottabb hangon írt Görgeiről Jókai az Életképek hasábjain: „...magos, daliás tekintetű; lelkében a legtisztább érzésű hazafi s roppant hadászati tehetségei mellett él-hal a szabadságért. Mindig a szabad ég alatt hál, mindenütt van, gondja mindenre kiterjed.”

A csapatok reagálását sem nagyon ismerjük. Karsa Endre zempléni önkéntes mozgó nemzetőr a visszavonulás körül kifejtett gondoskodásának tulajdonította, hogy „a sereg bizodalomát megnyerte, sőt közkívánat szerint fővezérré történt elválasztását eredményezé”. Egy másik zempléni önkéntes, Mezős László — utólag betoldottnak tűnő — naplójegyzetében a régi tisztek, így Bárczay János és Répásy Mihály nehezteléséről ír. A Görgei által kissé megfegyvelmezett gömöri önkéntesek egyike pedig a Marcius Tizenötödike hasábjain jegyezte meg, hogy „Görgei ezredes vagy talán már tábornok” olyan „sebesen halad a hivatalok fokozatain, mint a kaki kurátor, ki midőn kiesett, sem tudta, hogy lett kurátor”. A feldunai hadtest közelében tartózkodó kormánybiztosok közül Újházi László pozsonyi kormánybiztos Wesselényi Miklóshoz írott levelében úgy fogalmazott, hogy „végre megszabadultunk azon fekete sárga fonaltól, mely a fővezértől kezdve még több törzstiszteken átvonult ... most Görgei a fővezér.” Degré Alajos — igaz, jóval az események után írott — emlékiratában idézi Bónis Samu véleményét, aki szerint forradalmi sereg parancsnokál nem olyan ember kell, mint Móga, hanem olyan, mint Görgei, „aki mer cselekedni, s nem tartja szükségesnek gondolkodni arról, hogy ebben vagy abban az esetben eljárásáért így meg amúgy fedezve legyen.”³³

33 Az ütközet után történetekre ld. *Görgey A.*: i. m. I. 224–231.; *Görgey I.–Katona T.*: i. m. 136–140. Kossuth utasításait közli *Hermann R.*: Kossuth-ir. i. m. 229. Kossuth tudósítását Görgei fővezéri kinevezéséről ld. KLÖM XIII. 321–322.; nov. 9-i beszéde uo. 380. Görgei Leiningennek: *Katona T.*: Az aradi vértanúk i. m. I. 119. Csernátoni cikkét ld. Marcius Tizenötödike, 1848. nov. 2. No. 198.; uo. nov. 3. No. 199.; Jókai cikkét közli: *Jókai Mór*: Cikkek és beszédek. 2. Szerk.: *Szekeres László*. Bp. 1967. 405. A csapatok reagálására ld. *Karsa Ferenc*: Karsa Endre zempléni önkéntes nemzetőr levelei a feldunai táborból és a táborozást megelőző eseményekről. Adalékok Zemplén vármegye történetéhez, 1905. 209.; *Mezős L.*: i. m. 32–33.; Marcius Tizenötödike, 1848. nov. 18. No. 212. Újházy levelét közli *Deák Imre*: 1848, ahogy a kortársak látták. A szabadságharc története levelekben. Bp. 1942. 264. Bónis véleményére ld. *Degré Alajos*: Visszaemlékezéseim. Szerk.: *Ugrin Aranka*. Bp. 1983. 241. Kossuth fővezérségére ld. *Hermann R.*: Csány László i. m. 157–158.

Véleményem szerint a politikai vezetés Kossuthhoz közelálló körei némileg felfokozott, a többiek jóindulatú várakozással fogadták Görgei kinevezését. A hadtest tisztikara és legénysége nem reagált különösebben a beállott változásokra. Mógát és környezetét kevesen sajnálták, az új fővezérlét hatását pedig egy ideig nem nagyon érezték, mert amíg Kossuth a táborban volt, gyakorlatilag ő rendelkezett a hadtest egységeivel.

Az újdonsült tábornokra meglehetősen nehéz és kínos feladat várt. Egységesítenie kellett a keze alá adott csapatokat, meg kellett tisztítania a hadtestet az oda nem illő, csupán rövid ideig szolgáló vállalatoktól, s közben fenn kellett tartania a feldunai hadtest harcképességét is. Meg kellett mutatnia, hogy nem csupán egy dandár, hanem egy hadtest élén is megállja a helyét; hogy nem csupán a mindenkori fővezért (joggal) opponáló beosztott parancsnokként, hanem az engedelmisséget megkövetelő fővezérként is képes érvényt szerezni akaratának. Végül, de nem utolsósorban, hadseregszervezői és hadvezéri tevékenységével kellett megszolgálnia a politikai vezetés jórészt Görgei eddigi politikai állásfoglalásai miatt megelőlegetett bizalmát.³⁴

34 Itt kell röviden szólnunk Görgei rangjáról és a rangidősség kérdéséről. Mint már említettük, Kossuth és Madarász október 11-én állították ki Görgei első tábornoki (vezérmagyi) kinevezését. Eszerint Görgei rangjával járó illetménye október 15-től kezdődött volna (ld. 8. jz.). Ezt az okmányt Görgei nem kapta meg, hanem Kossuth még október 17. előtt elküldte Pázmándynak a táborba. Erre mutat az, hogy Kossuth egy dátum nélküli, de október 21-re datált levélben arra hivatkozik, miszerint azt Nyáry Pál hozzájárulásával küldte el a táborba (KLÖM XIII. 256, 290.). Október 26-án Kossuth azt írta az OHB-nak, hogy ha nem akarja az ütközet percében tábornokok nélkül hagyni a sereget, kénytelen lesz Görgei említett kinevezését kézbesíteni, s a rangidősségre való tekintettel Lázár Györgyöt és Schweidel Józsefet is tábornoki kinevezésre javasolni, „s nehogy emiatt másutt kellemetlenségek támadjanak”, kérte az OHB-tól Vetter Antal, Apponyi (tollhíba Bakonyi Sándor helyett) és Perczel Mór ezredek tábornoki kinevezését is. Kossuth tehát érvényesnek tekintette Görgei első kinevezési oklevelét, s csupán a többiek oklevelének kiállítását ítélte szükségesnek. Az OHB ezzel szemben nemcsak Lázár, Schweidel, Vetter, Perczel és Bakonyi, hanem Görgei tábornoki kinevezését is kiállította, október 28-i kelettel. Vetter és Görgei rangja október 20-tól, a többieké november 1-jétől szült (MOL H 2. OHB 1848:1840., H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok. 1848:8998. Görgei kinevezését közli *Hermann R.*: Kossuth-ir. i. m. 228.) A dolgot tovább bonyolította az, hogy az OHB október 22-én egyszer már elrendelte Lázár és Bakonyi tábornoki kinevezését, mindkettőjükét október 16-tól számítandó ranggal és illetménnyel. E két kinevezést a Hadügyminisztérium és az Országos Nemzetőrségi Haditanács október 30-i dátummal a Közlöny november 3-i számában közzé is tette (MOL H 92. ONÖHt 6656., H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok. 1848:8760. és 8769.). A Hadügyminisztérium Görgei tábornoki oklevelét október 20-tól, Lázárét október 16-tól, Schweidelét október 26-tól számítandó ranggal és illetménnyel állította ki. A mellékelt, Kossuthnak szóló kinevezési tudósításban viszont mindháromuk rangja és illetménye november 1-jétől kezdődött. Kossuth november 2-án Pozsonyból mindhárom oklevelet s a kinevezési tudósítást is visszaküldte, hozzátéve, hogy „eszerint Lázár régebb tábornok volna, mint Görgey, ez tehát nem lehetne főparancsnok”, s kérte, hogy az OHB intézkedjen a Hadügyminisztériumnál az okmányok kijavításáról. Egyben közölte, hogy ő maga továbbra is Görgei október 11-én kelt, október 15-től szóló kinevezési oklevelét tekinti érvényesnek, s kérte e dátum meghagyását a kinevezéshez. Az OHB november 6-án át is írta a Hadügyminisztériumnak e tárgyban, de — talán nem egészen véletlenül — némileg félreértelmezve Kossuth kérését, a szövegben az szerepelt, hogy Görgei rangja és illetménye október 20-tól kezdődjön, mert ez Kossuth kívánsága. A Hadügyminisztérium így állította ki november 7-én az újabb okmányt, október 28-i dátummal, október 20-tól szóló ranggal és illetménnyel. Talán e hercehurcának tudható be, hogy Bakonyi és Lázár november 3-án közzétett kinevezései után a Közlöny december végéig egyetlen tábornoki kinevezést sem közölt. Görgeiét sem! A Hadügyminisztérium katonai osztálya által vezetett tábornoki rangjegyzék szerint Görgei, Perczel és Répásy Mihály rangja november 1-től, Vetteré október 1-jétől számítandó; Bakonyinál csak a rang kelte, október 24. szerepel; Lázár neve nincs e rangjegyzékben feltüntetve (KLÖM XIII. 331., MOL H 2. OHB 1848:2297., H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok. 1848:9412., H 79. Katonai osztály. 4. kötet., Görgey lt. b/14. fasc.).